

קרן אדמונד דה רוטשילד

מחקר ויעוץ • אبحاث واستشارة • Research & Consulting

מסלולי קבלה אלטרנטיביים להשכלה גבוהה בישראל

מיפוי מסלולים המאפשרים קבלה לאקדמיה
ללא פסיכומטרי או בשקלול מדדים נוספים

מיפוי המשך למחקר "מקומה של הבחינה הפסיכומטרית כחסם כניסה בפני אוכלוסיות
פריפריאליות - להשכלה גבוהה בכלל, ולחוגים סלקטיביים בפרט", אוקטובר 2020

מוגש לקרן אדמונד דה רוטשילד

מוגש על ידי

חברת נאס לייעוץ ומחקר חברתי וכלכלי בע"מ
איימן סייף | ד"ר נסרין חדאד חאג' יחיא | אביבית חי

צוות המחקר: לילי שטרן, אליהו ברקוביץ ואביבית חי

תוכן העניינים

2	1. הקדמה
7	2. מתודולוגיה
8	3. רציונל סיווג המסלולים
12	4. מיפוי המסלולים האלטרנטיביים
	תוכניות ארציות
13	4.1 אפיקי מעבר
14	4.2 שער לאקדמיה
16	4.3 ראויים לקידום
19	4.4 תוכנית פוירשטיין באקדמיה
	תוכניות מוסדיות
22	4.5 אוניברסיטת בן-גוריון
	נתיב לאקדמיה
23	4.6 אוניברסיטת חיפה
	אופק
	תוכנית לבני העדה האתיופית
26	4.7 אוניברסיטת תל אביב
	קורסים מקוונים
	מצטייני פריפריה
	תוכנית אדמאס
	תוכנית מובילים
31	4.8 אוניברסיטת בר אילן
	מסלול העדפה מתקנת
	מסלול חרדים בר אילן
34	4.9 האוניברסיטה העברית
	תוכנית אחותינו/נחשונים
35	4.10 הטכניון
	אפיק קבלה מקוצר מלימודי חוץ בטכניון
	קבלה על סמך תעודת בגרות ובחינת סיווג במתמטיקה
36	4.11 המרכז הבינתחומי הרצליה
	תוכנית ישראל שבלב
	תוכנית קרן אור
	המסלול המיוחד למנהל עסקים, לכלכלה ולקיימות-כלכלה
39	4.12 טבלה מסכמת
41	4.13 מיפוי תוכניות - תיאור גרפי
42	5. דיון
	א. אתגרים מרכזיים במחקר
	ב. תובנות מהשטח - אתגרים, מגמות והמלצות להמשך
50	נספח א' - רשימת המרואיינים לדוח זה
51	נספח ב' - שאלון בסיס לראיון

המסמך שלפניכם מהווה חוליה נוספת במסע של קרן אדמונד דה רוטשילד לבחון את הדרכים היעילות ביותר להנגיש השכלה גבוהה לאוכלוסיות פריפריאליות ובהן אזרחים ערבים, חרדים, בני העדה האתיופית, צעירים במצב סוציו-אקונומי נמוך ודור ראשון להשכלה גבוהה? בני אוכלוסיות אלו נבחרו בשל תת-הייצוג שלהם באקדמיה בכלל ובאוניברסיטאות ובמסלולים סלקטיביים בפרט, אפיקים אשר מובילים לכושר השתכרות גבוה בשוק העבודה.

לבקשת הקרן, באוקטובר 2020 הגישה חברת נאס למחקר ולייעוץ [דוח מחקר יעודי](#) אשר בחן את מקומה של הבחינה הפסיכומטרית כחסם כניסה בפני אוכלוסיות פריפריאליות להשכלה גבוהה בכלל, ולחוגים סלקטיביים בפרט. המסמך סקר את הטענה לפיה הבחינה הפסיכומטרית מנבאת באופן מיטבי את הצלחת הסטודנטים לצלוח את מסלולי הלימודים השונים ולהגיע לתואר הנכסף, והראה כי כאשר מדובר באוכלוסיות פריפריאליות, הבחינה מהווה חסם אשר מקשה עליהן את הקבלה לחוגים סלקטיביים בהם הביקוש גבוה ולכן קיימת גם דרישה לציון פסיכומטרי גבוה יותר. תופעה זו מגבילה את המוביליות החברתית של בני ובנות אוכלוסיות אלו ומעמיקה את הפערים החברתיים והכלכליים בינם לבין אוכלוסיית ה"מיינסטרים" (יהודים, דוברי עברית כשפת אם ושאינם חרדים).

כפי שפורט בדוח הראשון:

קיימת הסכמה רחבה בנוגע להשפעה המשמעותית של השכלה אקדמית על מוביליות חברתית. מן הפרספקטיבה הכלכלית, ההשכלה הגבוהה תורמת באופן דרמטי להשתלבות מוצלחת בשוק העבודה ומביאה לקפיצה משמעותית בהכנסה בין חסרי לבעלי תואר אקדמי. מן הפרספקטיבה החברתית-אזרחית, ההשכלה הגבוהה היא בעלת תרומה גבוהה ליצירת מוביליות חברתית, לצבירת הון חברתי ותרבותי ולמעורבות פוליטית - גם ואולי בעיקר בקרב קבוצות מוחלשות בחברה. בשל חיוניות ההשכלה הגבוהה לכלכלה, לשוויון הזדמנויות ולחוסן החברתי, נודעת חשיבות מיוחדת הן מנקודת מבט דמוקרטית והן מנקודת מבט כלכלית לקידום שוויון ההזדמנויות בנגישות למוסדות ההשכלה הגבוהה.

הדוח הראשון בחן, לכן, את המגמות בהשתלבות של אוכלוסיות פריפריאליות בהשכלה הגבוהה בשנים האחרונות, הן מן הפרספקטיבה של גידול כמותי (נגישות אנכית), והן מן הפרספקטיבה של ההתפלגות בין תחומי הלימוד השונים (נגישות אופקית). במסמך נידונו הגורמים העשויים להשפיע על הייצוג החסר של אוכלוסיות פריפריאליות בחוגי לימוד סלקטיביים, הכוללים הבדלים בהעדפות, הבדלים

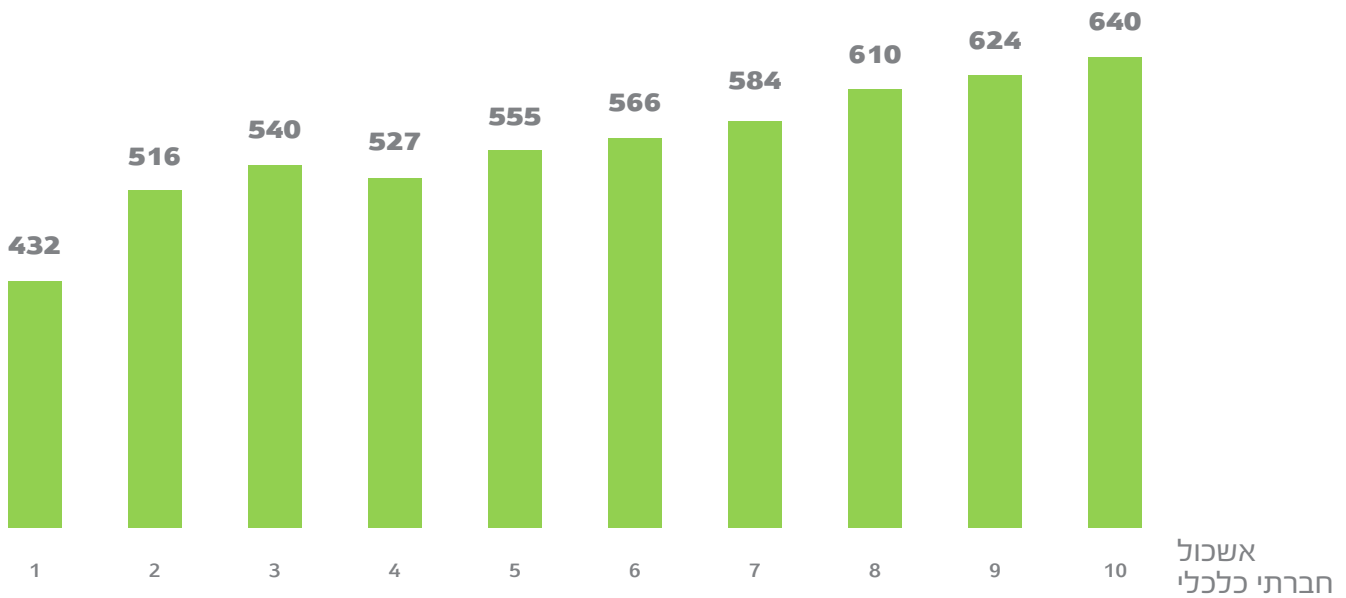
1 החוקרים מבקשים להודות לכל נציגי העמותות, המוסדות האקדמיים והחוקרים אשר חלקו עימנו את המידע להכנת מסמך זה. הדוח כתוב בלשון זכר אבל מתייחס כמובן לשני המינים. מיפוי התוכניות והמודלים המופיע בדוח זה מתבסס על סבב ראיונות נרחב עם מנהלי התוכניות השונות, כמו גם איסוף חומרים כתובים ואיגום חומרים הנמצאים באתרי התוכניות. בשל המחסור במחקרי הערכה ובחומרים כתובים, רוב המידע נמסר בעל פה ממנהלי התוכניות ומנציגי המוסדות האקדמיים

2 המונח "אוכלוסיות פריפריאליות" או "אוכלוסיות פריפריה" משמש בדוח כדי לציין את קבוצות האוכלוסייה אלו, הנקראות לעיתים גם "אוכלוסיות הגיוון", לשם הנוחות, ואין לו משמעות ערכית או זהותית נוספת לכך.

בתשואה כלכלית של תארים שונים עבור אוכלוסיות שונות, ויכולת העמידה בתנאי הקבלה של המוסדות. כמו כן, הוצגו הישגיהן של האוכלוסיות הפריפריאליות השונות בבחינה הפסיכומטרית, ונידונה שאלת התוקף וההוגנות של הבחינה הפסיכומטרית ככלי למיון בכניסה להשכלה הגבוהה ביחס לאוכלוסיות פריפריאליות.

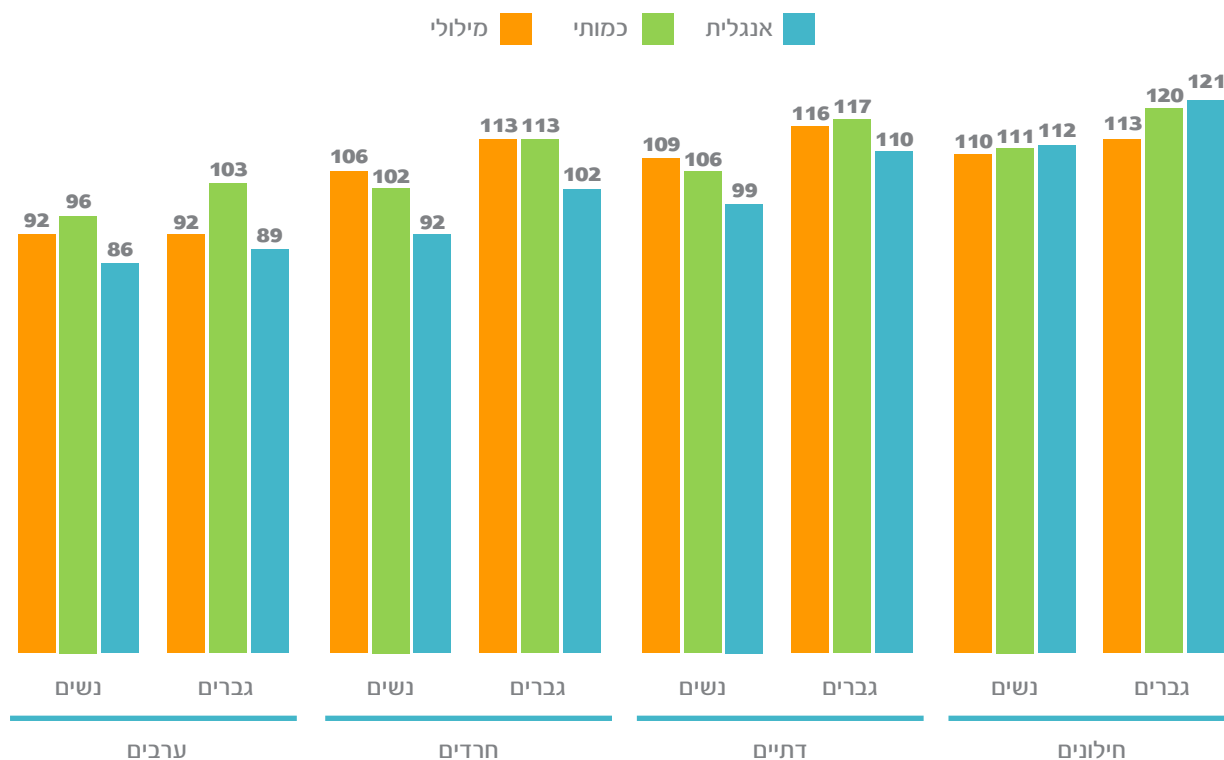
בתרשימים 1 ו-2 להלן, מספר נתונים אשר ממחישים את הפערים בתוצאות הבחינה הפסיכומטרית בקרב האוכלוסיות הפריפריאליות כפי שפורטו בדוח הראשון:

תרשים 1 - ציון פסיכומטרי ממוצע של סטודנטים חדשים לתואר ראשון לפי אשכול חברתי-כלכלי של יישוב המגורים 1999/00 ו-2016/17 (לא נמצא הבדל משמעותי בין שתי השנים שנסקרו)

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, דו"ח על השכלה גבוהה 2016/17

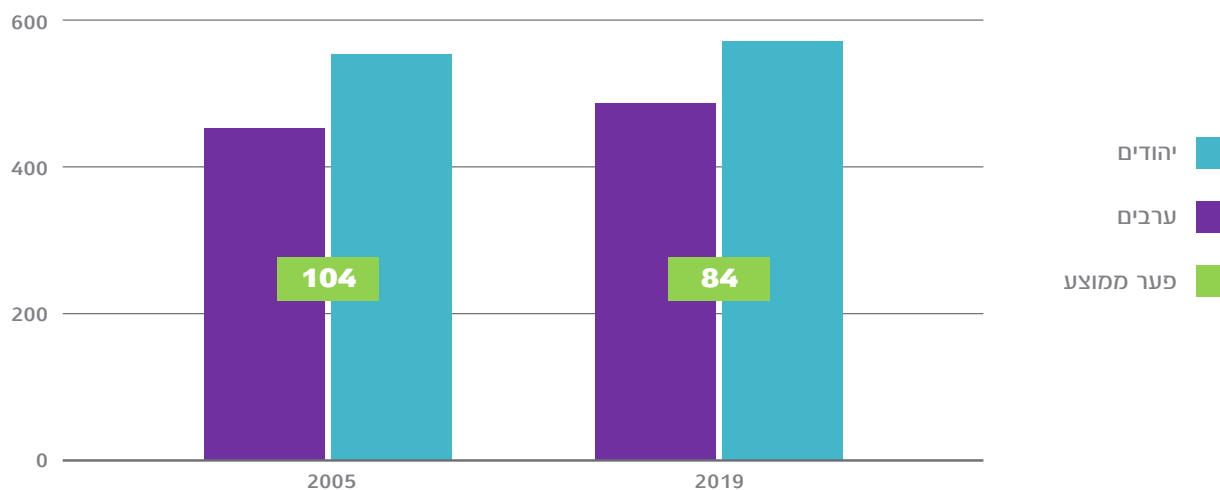
תרשים 2 - ציון פסיכומטרי ממוצע בחלקי הבחינה השונים, לפי מגדר וקבוצות באוכלוסייה (טווח הציונים בכל פרק 50 עד 150)

מקור: רגב, איתן, אתגרים בהשתלבות חרדים בלימודים אקדמיים מתוך דוח מצב המדינה: חברה, כלכלה ומדיניות 2016.

נתון נוסף הממחיש פערים אלו הינו העובדה כי לאורך השנים נמדד פער גדול ועקבי יחסית בין הציון הממוצע בקרב נבחנים יהודים לבין נבחנים ערבים, כפי שניתן לראות בתרשים 3 להלן:

תרשים 3 - ממוצע ציונים בבחינה הפסיכומטרית בשנים 2005 ו-2019

מקור: מרכז ארצי לבחינות והערכה, הבחינה הפסיכומטרית - דוח סטטיסטי לשנים 2005-2019, (2019)

מתוך המסקנה שעלתה מן הנתונים שנסקרו בדוח הראשון, כי הבחינה הפסיכומטרית אכן מהווה חסם להשכלה גבוהה בפני בני ובנות אוכלוסיות פריפריאליות, תוארו במסמך הראשון בקצרה גם מספר מסלולי קבלה להשכלה גבוהה המאפשרים מעקפים שונים לבחינה הפסיכומטרית. **כחלק משאלות המדיניות הנובעות מהחסם שמהווה הבחינה בפני אוכלוסיות פריפריאליות, נשאלה השאלה עד כמה מסלולים אלו אכן מאפשרים את כניסתם של סטודנטים מאוכלוסיות פריפריאליות לאקדמיה, ובעיקר לאוניברסיטאות ולחוגי לימוד סלקטיביים.**

בפרק הסיכום וההמלצות של הדוח הראשון, נידונה בהרחבה ההמלצה ללמוד לעומק את המסלולים השונים הקיימים כיום בשוק ההשכלה הגבוהה כמעקף ל"דרך המלך" המקובלת של ציון סכם של בחינת הבגרות והבחינה הפסיכומטרית. הומלץ לאסוף את נתונים מכל המסלולים הללו כדי לבחון את מידת הצלחתם להנגיש השכלה גבוהה לסטודנטים מקבוצות פריפריאליות, ולהכיר את יתרונותיהם וחסרונותיהם של המסלולים השונים על מנת שניתן יהיה לקיים דיון משמעותי, שאינו מתבסס אך ורק על אידאולוגיות ומשאלות לב. דיון מושכל כזה יוכל לסלול את הדרך להנגשה טובה יותר של ההשכלה הגבוהה בישראל לכל חלקי האוכלוסייה.

מטרת המסמך שלפניכם הוא לתת מענה להמלצה זו, על ידי מיפוי מפורט ככל הניתן של מסלולי המעקף לבחינה הפסיכומטרית ולדרך הקבלה ה"המסורתית" הנהוגים באוניברסיטאות היום. **העבודה על המסמך חשפה עד כמה שדה הקבלה האלטרנטיבית לאקדמיה הינו מגוון מצד אחד ובלתי נחקר, וחסר הגדרות בסיס מן הצד השני.** התברר כי רוב מוסדות ההשכלה הגבוהה, כמו גם מספר עמותות חיצוניות, פיתחו לאורך השנים האחרונות מסלולים רבים ומגוונים השואפים להביא לגיוון אנושי רב יותר בפקולטות, וזאת תוך ניסיון שלא להתפשר על רמת הלימודים. רוב המסלולים הללו פותחו בעידוד תוכניות ההנגשה השונות לאוכלוסיות פריפריאליות של המועצה להשכלה גבוהה (מל"ג) ושל הוועדה לתכנון ולתקצוב (ות"ת). יחסם של מסלולים אלו לבחינה הפסיכומטרית מגוון ביותר ונע בין ויתור מוחלט על הבחינה הפסיכומטרית והסתמכות על ציוני בגרות בלבד ו/או על מנגנוני בחינה חלופיים, עבור דרך הסתמכות על ציון מינימלי בבחינה הפסיכומטרית ובחינת משקללים נוספים, ועד הסתכלות פרטנית על חלקי הבחינה הפסיכומטרית השונים ומתן משקלים שונים לכל אחד מהם.

מטרת המחקר הנוכחי היא למפות את שדה המסלולים האלטרנטיביים: לבחון אילו מסלולים קיימים, עד כמה מסלולים אלו בשימוש על ידי סטודנטים מאוכלוסיות פריפריאליות ולבדוק באיזו מידה הם אכן מסייעים להכניס יותר סטודנטים מאוכלוסיות אלו להשכלה הגבוהה, בהתמקדות על האוניברסיטאות.

מיפוי זה יאפשר בניית אסטרטגיה אפקטיבית על ידי הקרן, ובנוסף מייצר בפעם הראשונה בסיס מידע להנגשת תחום חשוב זה לאוכלוסיות פריפריאליות שיכולות להיעזר בו. לבסוף, מיפוי ואבחון התחום יכול להועיל גם לגופי מדינה להתבונן עליו ולהשקיע בהנגשתו ובמקצועו.

המסמך מורכב מארבעה פרקים עיקריים. הפרק הראשון מתאר את המתודולוגיה ששימשה את החוקרים כדי לאסוף את המידע על המסלולים השונים. הפרק השני כולל המשגה ראשונית של התחום על ידי מיון התוכניות לארבעה מסלולים בעלי רציונלים שונים. הגדרות אלה יקלו על הדיון בנושא ובכך יתרמו אף הן לבניית השדה הנחקר. הפרק השלישי, הוא הפרק הארי של המסמך, כולל תיאור מקוצר של כ-20 מסלולים עוקפי פסיכומטרי הנהוגים באוניברסיטאות בישראל - וכן במספר מכללות - תוך התייחסות למאפיינים השונים שלהם, ובכך מייצר מסד נתונים ראשון של התחום. בסיום פרק זה טבלה מסכמת ותרשים גרפי אשר מאפשרים מבט על הנתונים "ממעוף הציפור". הפרק האחרון הוא פרק הדיון ובו מפורטים האתגרים המרכזיים של המחקר עצמו, התובנות המרכזיות שעלו ממנו והמלצות להמשך המחקר ולהמשך העשייה של הקרן, מזמינת המחקר.

מתודולוגיה

המיפוי לדוח זה התבצע בין החודשים מרץ ויוני 2021. לבקשת המזמינה, קרן אדמונד דה רוטשילד, המיפוי התמקד בתוכניות ומסלולים הפועלים בעיקר באוניברסיטאות, וזאת בשל תת-הייצוג של אוכלוסיות הפריפריה באוניברסיטאות, כמו גם מתוך התפיסה שמובילות חברתית של אוכלוסיות פריפריאליות תלויה בין השאר בשילובן דווקא באוניברסיטאות כמוסדות מחקריים נחשבים, שהתארים שהן מעניקות נותנים נקודות פתיחה טובות יותר לבוגריהן. המכללות מוזכרות במיפוי במקרים מסוימים, משום שחשוב היה לבחון מה קורה בחוגים סלקטיביים במכללות, בהן יש דווקא ייצוג יתר לאוכלוסיות פריפריאליות. ככלל, תחום המכינות הקדם-אקדמיות לא מופה במסגרת דוח זה, שכן בבסיסן מכינות אלו מחליפות את הדרישה לתעודת בגרות - על אף שבחלק מהמוסדות ציונים גבוהים מספיק במכינה מאפשרים קבלה ללא פסיכומטרי, והוחלט כי זהו תחום נרחב שהינו מחוץ להיקפו של המחקר הנוכחי. המתודולוגיה להכנת דוח זה כללה את המרכיבים הבאים:

1. סקירה מעמיקה של ספרות רלוונטית ומחקרי הערכה אשר העלתה כי בשדה המחקרי היכול דל עד מאוד. מלבד מחקרי הערכה בודדים על תוכניות ספציפיות (ראויים לקידום ותוכנית פוירשטיין) ומחקר אחד של איל בר חיים וכרמל בלנק על תוכניות הזדמנות שנייה ואי שוויון בנגישות להשכלה גבוהה בישראל (אשר מתמקד בהעדור בגרות מלאה ולא במשמעותה של הבחינה הפסיכומטרית)³, לא נמצאו חומרים נוספים.
2. בחינה מדוקדקת של אתרי האינטרנט של כל האוניברסיטאות בארץ (העברית, תל אביב, בן-גוריון, בר-אילן, חיפה, אריאל, הטכניון והמרכז הבינתחומי הרצליה⁴) אשר העלתה את כלל המסלולים המפורסמים על ידי מוסדות אלו המאפשרים כניסה ללא פסיכומטרי, וכן את המסלולים הפונים לאוכלוסיות פריפריאליות באופן ספציפי.
3. פניה לדיקני הסטודנטים ולמנהלי התוכניות במוסדות השונים, על מנת ללמוד על מגוון המסלולים הקיימים בהם, אלו המפורסמים באתריהם ואלו שלא, כולל המרכיבים, הנתונים ותנאי הקבלה של כל אחד מן המסלולים.
4. 24 ראיונות עומק בשאלון חצי מובנה עם מגוון נציגים, חוקרים, מנהלי ורכזי תוכניות באוניברסיטאות ובמכללות ומנהלי תוכניות בעמותות. במהלך העבודה התחוויר כי קיים מחסור משמעותי ביותר במידע ו/או בנגישות אליו. מחסור זה קיים בין הגורמים השונים בתוך מוסדות הלימוד וגם בקרב התוכניות עצמן והיווה חסם משמעותי באיסוף חומרים מפורטים ומדויקים. על מנת להתמודד עם חוסר זה נעשה שימוש במתודולוגיית "כדור שלג", בה כל מרואיין מוביל אל הבאים אחריו וכך ניתן היה להגיע למגוון גדול של גורמים בכל אחד ממוסדות הלימוד ולהבטיח איגום נתונים המפוזרים כיום בין מגוון ארגונים, גורמים, סמכויות ומחלקות (רשימת המרואיינים המלאה מופיעה בנספח א' ואילו השאלון מופיע בנספח ב').
5. איסוף מסמכים, נתונים וחומרי ידע מכלל התוכניות והמוסדות.
6. אבחון התוכניות ובניית מסגרת קונספטואלית, זיקוק תובנות והמלצות לפעולה.

³ Bar-Haim, E., & Blank, C. (2019). [Second-chance alternatives and maintained inequality in access to higher education in Israel](#). Social Inclusion, 7(1), 28-37.

⁴ המרכז הבינתחומי, על אף שאינו אוניברסיטה, נמצא בתהליך מתקדם להפוך לאוניברסיטה הפרטית הראשונה בישראל.

רציונל סיווג המסלולים

מוסדות ההשכלה הגבוהה בישראל נהנים מאוטונומיה בקביעה של דרישות הקבלה למוסדות ולחוגי הלימוד השונים, מעבר לדרישת המועצה להשכלה גבוהה לזכאות לבגרות מלאה. הבחינה הפסיכומטרית שולבה בהליכי המיון ברוב המוסדות להשכלה גבוהה החל משנות ה-80, בעקבות קפיצה באחוז הזכאים לבגרות, ככלי מיון המסייע להתמודד עם המחסור במקומות בתחומי הלימוד המבוקשים יותר, וכן ככלי שיכול לנבא סיכויי הצלחה של מועמד/ת פוטנציאלית/ת לסיים בהצלחה את מסלול הלימודים. מטבע הדברים, גם המסלולים האלטרנטיביים שנבחנו במחקר זה נדרשים לספק מענה לאותם צרכים בסיסיים.

לאחר איסוף מידע ובחינת המסלולים האלטרנטיביים הקיימים כיום בישראל, ניתן לומר כי קיימת שונות רבה ביניהם מבחינת רציונל הפעולה, המתודולוגיות והדגשים העיקריים בכל אחד מהם, קהלי היעד אליהם פונה כל מסלול, ההשקעה הנדרשת בכל אחד וכן הלאה. כדי לאפשר התמצאות פשוטה יותר בשדה, להלן סיווג ראשון מסוגו של ארבעת הרציונלים העיקריים שאובחנו בשטח, אשר במסגרתם החסם הפסיכומטרי מוסר לחלוטין, מוחלף, או מרוכך באמצעות שקלול עם פרמטרים נוספים. בהמשך הפרק - פירוט לגבי כל אחד מהם.

- 1. מסלולי "מצוינות"** - קבלה על סמך הישגים גבוהים
- 2. מסלולי "חלופה"** - קבלה על סמך מדדים אלטרנטיביים לבחינה הפסיכומטרית
- 3. "מהאקדמיה לאקדמיה"** - קבלה על סמך הצלחה בפועל
- 4. מסלולי "ליווי"** - מסלולים המיועדים לאוכלוסיות פריפריה וכוללים מעטפת תמיכה

חשוב להדגיש כי הרציונלים הללו אינם בהכרח מוציאים זה את זה, אלא שכל אחד מהם מהווה אב טיפוס ולעיתים קרובות הם משמשים בערבוביה כקווי יסוד של התוכניות השונות, במינון משתנה. כך, יש תוכניות - כגון תוכנית "מצטייני פריפריה" באוניברסיטת תל אביב - שעיקרן הוא רציונל "ליווי" ויש בהם גם מרכיב מרציונל ה"מצוינות"; יש תוכניות - כגון תוכנית פוירשטיין - בהן באים לידי ביטוי משמעותי גם רציונל ה"חלופה" וגם רציונל ה"ליווי", וכן הלאה.

ניתן להסתכל על התוכניות אשר מופו בדוח זה גם מפרזימת קהלי יעד שלהן. מסלולי "מצוינות", וכן מסלולי "מהאקדמיה לאקדמיה" מיועדים על פי רוב לכלל האוכלוסייה. לעומתם, מסלולי ה"חלופה" ומסלולי ה"ליווי" נוטים להיות מכוונים לאוכלוסיות פריפריאליות ספציפיות. היבט קהל היעד יידון באופן מפורט בפרק המיפוי שלהלן. להלן תיאור מפורט של כל אחד מארבעת הרציונלים שזוהו:

1 | רציונל מסלולי "מצוינות"

מסלולים אלו מיועדים למועמדים בעלי הישגים גבוהים המעידים על יכולות גבוהות, וממילא על סיכויים גבוהים לסיום התואר בהצלחה. עבור משתתפי מסלולים אלו אין דרישה כלל לקיום בחינה פסיכומטרית, שכן נתוני הבסיס הגבוהים מספיק כדי לספק את המוסדות האקדמיים לשם קבלה וניבוי הצלחה של המועמדים.⁵ דוגמאות לרציונל זה כוללות מסלולי כניסה על סמך ציוני בגרות גבוהים או על סמך הצטיינות בתחרויות מדע בינלאומיות. תוכניות אלו פתוחות לכלל האוכלוסיות ומתופעלות על ידי המוסדות האקדמיים עצמם.

מסלול הקבלה על סמך בגרות בלבד נקבע באוקטובר 2014 במסגרת [התוכנית ללמידה משמעותית](#) במטרה לייצר "רצף בין מערכת החינוך למוסדות ההשכלה הגבוהה והשאת תרומה להעמקת הלמידה, איכות ההוראה וחזוק מעמדה של מערכת החינוך". היעד שהוגדר הוא כי אחד מכל שלושה סטודנטים יתקבל ללימודים אקדמיים על סמך תעודת הבגרות בלבד (כ-30% מהסטודנטים באוניברסיטאות וכ-40% מהסטודנטים במכללות). בקשת נתונים לגבי המצב הנוכחי ולגבי פילוח המתקבלים דרך מסלולים אלו לפי אוכלוסיות נתקלה בתשובה כי המוסדות אינם מסמנים או מפלחים את הנכנסים באמצעות מסלול זה. בפועל, מכיוון שמסלולים אלו פתוחים רק בפני בעלי יכולות גבוהות מוכחות, ומכיוון שאוכלוסיות פריפריאליות נוטות להגיע לאקדמיה עם פערים משמעותיים בהישגיהם הבית-ספריים, יש להניח שרק מיעוטם מצליח להיעזר במסלולי המצוינות - על אף שאין נתונים על כך. במסגרת מסלולים אלו קיימות האפשרויות הבאות:

- קבלה על סמך ציוני בגרות בלבד - המסלול קיים בכל האוניברסיטאות אולם כולל רק סל נבחר של חוגים שהיקפו משתנה בין האוניברסיטאות השונות, כאשר בחלק מהאוניברסיטאות נכללים בפקולטות המשתתפות מסלולים סלקטיביים מובהקים רבים,⁶ ובחלקן פחות.⁷ כמו כן, בחלק מהאוניברסיטאות קבלה על סמך בגרות בלבד מלווה בתנאים נוספים⁸ ובחלקן לא פורטו תנאים נוספים.⁹
- קבלה על סמך פסיכומטרי בלבד (קיים רק באוניברסיטה העברית).
- קבלה על סמך הצטיינות מיוחדת כגון הצלחה בתחרויות מדע בינלאומיות (קיים במספר מוסדות).

5 לא כל המסלולים הללו מוכרזים פומבית כמסלולי מצטיינים אולם רף הבגרות הנדרש מלמד על כך.

6 ראו למשל [טבלת הפקולטות המשתתפות באוניברסיטה העברית](#).

7 ראו פירוט אודות [המסלולים השונים המוצעים באוניברסיטת תל אביב](#).

8 ראו למשל [מסלול קבלה ישירה על סמך תעודת בגרות](#) באוניברסיטה העברית.

9 ראו למשל [מסלול קבלה על סמך ממוצע בגרות בלבד](#) באוניברסיטת אריאל.

2 | רציונל מסלולי "חלופה לפסיכומטרית"

מסלולים אלו נסמכים על מדדי מיון המחליפים את הבחינה הפסיכומטרית ומאפשרים מיון וניבוי הצלחה על סמך מדידה מקבילה. בחלק מהמסלולים הללו אין דרישה לבחינה הפסיכומטרית כלל ובחלקם הבחינה משוקללת עם מדדים אלטרנטיביים, אולם בכולם הנחת העבודה היא כי הבחינה הפסיכומטרית אינה "מיותרת" כמו במסלולי המצוינות אלא להיפך - מהווה חסם. הארגונים והמוסדות המפעילים מסלולי "חלופה" פיתחו לצורך כך מדדים חלופיים אשר מבחינתם מספקים הן את הצורך למיין והן את הצורך לנבא הצלחה - במקום הציון הפסיכומטרי או כ"ריכוך" של חשיבותו.

קיימים מספר אופני הערכה כאלו, המשמשים כמדדים אלטרנטיביים לבחינה הפסיכומטרית וכמבחני ניבוי המעידים על יכולת לסיום התואר בהצלחה. דוגמה מובהקת לכך היא ציון "נתיב לאקדמיה" הקיים באוניברסיטת בן-גוריון ומתקבל לאחר למידת קורסים ייעודיים שתוצאותיהם מחליפות לחלוטין את הבחינה הפסיכומטרית. דוגמה נוספת היא האבחון הדינמי (LAPD) המבוצע על ידי מכון פוירשטיין ומשמש כאמצעי סינון עבור תוכנית פוירשטיין באקדמיה ותוכניות אחרות.¹⁰

3 | רציונל "מהאקדמיה לאקדמיה"

מסלולי קבלה באמצעות מדידת הצלחה בפועל - מסלולים אלו מאפשרים סף כניסה נמוך יותר מאשר זה הדרוש לכניסה לאוניברסיטאות ב"דרך המלך", כאשר בכל המסלולים הנמצאים תחת רציונל זה, הדרך להשתלב במוסד הרצוי נעשית באמצעות מדידת הצלחה בפועל בקורסים אקדמיים. בחלק מהמסלולים, קורסים אלו נלמדים במסגרת אקדמית פחות סלקטיבית כגון במכללה או באוניברסיטה הפתוחה, בעוד שבמסלולים אחרים, הסטודנטים מתחילים ללמוד בשנה א' במסגרת קבלה על תנאי באוניברסיטאות עצמן. מי שסיים את הלמידה המוקדמת ועומד בתנאי הסף השונים אשר מוגדרים בכל אחד מהמסלולים, יכול להשתלב באוניברסיטה. דוגמה לכך הוא מסלול "אופק" הפועל בפקולטה למשפטים באוניברסיטת חיפה, במסגרתו העומדים בתנאי הסף מבצעים מבחן סינון ייעודי, ואלו שעוברים את המבחן מתקבלים ללימודים על תנאי ויכולים להיקלט כתלמידים מן המניין לאחר סמסטר א' בהתאם למידת הצלחתם בקורסים הנלמדים בסמסטר זה.

4 | רציונל מסלולי "ליווי"

מסלולים אלו מיועדים בהגדרה לאוכלוסיות פריפריאליות ומיצרים התערבות עמוקה ומשמעותית לא רק באמצעות ריכוך או ויתור על חסם הבחינה הפסיכומטרית, אלא גם באמצעות מעטפת תמיכה רחבה ומשמעותית הכוללת תמיכה אישית, כלכלית ולימודית. רוב תוכניות הליווי לא מוותרות על הבחינה הפסיכומטרית אלא נשענות עליה או על חלקים ממנה לניבוי יכולת ולסינון מועמדים, ויחד עם זאת, התוכניות מעניקות הקלה בקבלה באמצעות פקטור המתווסף לשקלול ציון הסכם. הרציונל המוביל של תוכניות אלו הוא לקדם אוכלוסיות פריפריאליות להשכלה גבוהה על ידי שילוב של שני המרכיבים הללו, כך שמעטפת התמיכה והליווי במהלך הלימודים נתפסת כתנאי המאפשר לוותר כלל על הציון הפסיכומטרי או לרכך אותו באופן משמעותי עבור אוכלוסיות אלו. דוגמה לכך היא תוכנית אדמאס הפועלת באוניברסיטת תל אביב ומיועדת לבני העדה האתיופית, המאפשרת קבלה למי שלא עמדו בסף הקבלה הרגיל של האוניברסיטה אך קיבלו ציון הקרוב אליו. דוגמה אחרת היא תוכנית קרן אור הפועלת במרכז הבינתחומי הרצליה ומיועדת לבני אוכלוסיות פריפריאליות הסובלים ממצוקה כלכלית. התוכנית מאפשרת קבלה ללא פסיכומטרי כלל, בכפוף להליכי סינון ולתנאי הסף.

מיפוי המסלולים האלטרנטיביים

כפי שעולה מן הפרק הקודם, תחום מסלולי המעקף לקבלה לאוניברסיטאות בישראל הוא מגוון ומורכב, וכולל כמות גדולה של מידע ונתונים. ואולם רוב המידע הקיים בשטח נקודתי, ידוע בעיקר למנהלי כל תוכנית ותוכנית, ואיננו מוגש באופן מערכתי המאפשר שימוש בו - לא לקרנות שמעוניינות לקדמו, לא לציבור הסטודנטים הפוטנציאלים ולא לגופים נוספים. לשם כך, הפרק הנוכחי כולל מיפוי מפורט של כלל המסלולים אשר נמצאו וסווגו לעיל, **כך שבפעם הראשונה מתקבל מסד נתונים מקיף הכולל את רוב רובן של תוכניות אלו.**¹¹

עבור התוכניות שמופו נאסף מידע לגבי הרקע והמטרות של התוכנית, קהל היעד שלה, תנאי הקבלה אליה, התכנים הכלולים בה, ונתונים לגבי מספר המשתתפים בה, אחוזי קבלה, אחוזי נשירה וכן הלאה.

טרם פירוט התוכניות השונות, להלן מספר הערות מתודולוגיות:

- כל האוניברסיטאות שמופו מפעילות מסלולי "מצוינות" שאינם פונים לאוכלוסייה ספציפית אלא פתוחים לכל קהל המועמדים ללימודים. המיפוי הנוכחי אינו מתייחס למסלולים אלו משני טעמים - ראשית משום שכאמור הם משתמשים במדד של הישגים אקדמיים משמעותיים עוד טרם הכניסה לאקדמיה, ומדד זה בעייתי עבור האוכלוסיות המוחלשות בהן מתמקד המחקר, הסובלות ממיעוט הזדמנויות להצטיינות לעומת אוכלוסיות חזקות. שנית, מאחר ומסלולי ה"מצוינות" פתוחים לציבור כולו, גם אם מועמדים מאוכלוסיות פריפריאליות מתקבלים דרכם, יש קושי לפלח ולבחון עד כמה מועמדים אלו אכן נהנים מהם.

- באופן דומה, כל האוניברסיטאות שמופו מפעילות ועדות חריגים או ועדות קבלה המאפשרות להן להפעיל שיקול דעת בקבלת סטודנטים מאוכלוסיות פריפריאליות. תפקידן של ועדות אלו הוא לאשר קבלה חריגה שלא על פי הקריטריונים הקבועים, מסיבות שונות כגון קשיים כלכליים, משפחתיים וחברתיים, צרכים מיוחדים וכן הלאה. עבודת ועדות אלו לא נכללת במסגרת המיפוי משום שלא מדובר בתוכניות מוגדרות, אלא ביוצא מן הכלל המעיד על הכלל. יחד עם זאת, חשוב לציין כי למרות שהפניה לוועדות היא לרוב ביוזמת המועמדים, במקרים מסוימים ועדות החריגים הן אקטיביות יותר, ופונות ביוזמתן למועמדים שאינם עומדים בתנאי הקבלה. דוגמה לכך היא אוניברסיטת בן-גוריון, בה ועדת החריגים פונה מיוזמתה למועמדים מהחברה האתיופית או הבדואית, אם הם מעוניינים ללמוד תחום מקצועי שיש בו צורך גדול באנשי מקצוע מהחברות האלה בשוק העבודה.¹²

- המיפוי שלהלן הוא ניסיון ראשוני לסדר את התחום באופן המאפשר היכרות עם המגוון הקיים בשטח, יחד עם התמצאות אפקטיבית שיכולה לשרת את קרן אדמונד דה רוטשילד, כמו גם ציבור משמעותי של מועמדים ללימודים מאוכלוסיות פריפריאליות. לשם כך, המיפוי נפתח בתיאור ארבע תוכניות ארציות אשר מופעלות על ידי עמותות חיצוניות בחלק ממוסדות הלימוד. לאחר מכן מופיעים מוסדות הלימוד השונים, כאשר תחת כל מוסד אקדמי מצוין אם הוא נוטל חלק בתוכניות

¹¹ במיפוי זה נמצא מידע לגבי כ-20 תוכניות. מכיוון שמדובר בתחום מורכב, מבזר ובלתי ממופה עד כה, כמו גם בשל קוצר הזמן, ייתכן שקיימות עוד תוכניות בודדות שמיפוי זה אינו כולל.

¹² לדוגמה: פסיכולוגים/ות בדואים/ות, קלינאים/ות תקשורת מהעדה האתיופית.

הארציות, ולאחר מכן מפורטות התוכניות המוסדיות אשר מופעלות בו, מאכונות לאוכלוסיות ספציפיות ופועלות מתוקף אחד הרציונלים האלטרנטיביים ("חלופה", "מהאקדמיה לאקדמיה" ו"ליווי").

לאחר סיום סקירת המודלים המידע כולו מובא בקיצור נמרץ בצורת טבלה ובסיום הפרק מובא תרשים שמציג באופן גרפי רבים מהפרמטרים של המיפוי.

תוכניות ארציות

4.1 אפיקי מעבר

רציונל "מאקדמיה לאקדמיה"

תוכנית אפיקי מעבר מאפשרת לתלמידים להתחיל את לימודיהם באוניברסיטה הפתוחה, או במכללות כגון מכללת ספיר ומכללת אחוה, ללא כל דרישות קבלה, או בדרישות קבלה נמוכות יותר מאלו של החוגים האוניברסיטאיים. לאחר השנה הראשונה יכולים הלומדים לעבור למוסדות אוניברסיטאיים על סמך הישגיהם בקורסים האקדמיים שנלמדו, תוך הכרה בנקודות הזכות שצברו. תוכנית אפיקי מעבר מבוססת על הסכמים מפורטים בין המוסדות המקיימים אותה (ובראשם האוניברסיטה הפתוחה), ובין חוגי הלימוד באוניברסיטאות, המגדירים את תנאי הקבלה לשנה ב' באוניברסיטה.

תיאור התוכנית:

אין דרישה לתנאי קבלה כלל - בגרות או פסיכומטרי, וכולם יכולים להתקבל. כך, גם מועמדים שאין להם ציוני בגרות כלל או שלא עשו פסיכומטרי יכולים להתחיל ללמוד לתואר ראשון באוניברסיטה הפתוחה או במכללות המשתתפות, מבלי שיאלצו להשקיע משאבים נוספים או זמן נוסף. עם זאת, לעיתים, במעבר בין האוניברסיטה הפתוחה (או המכללות המשתתפות) לאוניברסיטאות האחרות, האוניברסיטאות שקולטות את תלמיד האפיק בכל זאת דורשות מהם להחזיק בזכאות לבגרות, ובציון מינימום מסוים במקצועות לבגרות כגון מתמטיקה ואנגלית. חוגי הלימוד הנכללים בתוכנית הם מדעי המחשב, מדעי החיים, כימיה, הנדסה, סטטיסטיקה ומתמטיקה, פסיכולוגיה, כלכלה, סיעוד, מדעי החברה, מדעי הרוח ומשפטים.

נתונים:

בשל מסגרת הזמן לא התקבלו מהאוניברסיטה הפתוחה כל נתונים אודות כמות המשתתפים, מאפייניהם הדמוגרפיים ומספר המעברים המתקיימים בפועל בין המוסדות.

4.2 שער לאקדמיה

רציונל מסלולי "ליווי"

"שער לאקדמיה" היא תוכנית שיזמה המועצה להשכלה גבוהה לשילוב צעירים בדואים מהנגב בהשכלה הגבוהה בהמשך לפיילוט תלת-שנתי שהחל בשנת 2015 במכללת ספיר (שנקרא "תקאדום"). התוכנית הינה תחת פיקוחה והכוונתה של ועדת היגוי ייעודית במל"ג, מתופעלת על ידי ארגון "אלומה" (באמצעות תכנית רואד) והמוסדות האקדמיים המשתתפים וממומנת על ידי הוועדה לתכנון ולתקצוב (ות"ת). החל משנת הלימודים 2018-19 מוסדה התוכנית ונערכו בה מספר שינויים: הוענק לה השם "שער לאקדמיה"; היא הורחבה לארבעה מוסדות האקדמיים נוספים - האוניברסיטה הפתוחה, המכללה האקדמית אחווה, המכללה האקדמית אשקלון ואוניברסיטת בן-גוריון; בנוסף, הושם דגש על קליטת הסטודנטים הבדואים בתארים המקנים מקצועות נדרשים בתום הלימודים. לפיכך הוגדרו תחומי לימוד ספציפיים - כגון הנדסה, מדעי המחשב ומנהל ציבורי, בעוד שתחומי לימוד שאינם נדרשים, כגון לימודים רב-תחומיים, לא נכללו בתוכנית המורחבת.¹³

"שער לאקדמיה" אינה דורשת פסיכומטרי כלל. זוהי תוכנית רב שלבית הכוללת חשיפה, ליווי ועבודת הכנה בתיכונים המבוצעים במסגרת תכנית רואד; תוכנית קיץ ושנת מכינה ייעודית המותאמות לאוכלוסייה הבדואית; ולבסוף השתלבות של המשתתפים כסטודנטים מן המניין במוסדות האקדמיים השונים בליווי מעטפת תמיכה ייעודית.

תיאור התוכנית:

הפער ההשכלתי שמרחיק את האוכלוסייה הבדואית משערי האקדמיה נפער כבר בבתי הספר התיכונים וצעירים בדואים רבים מסיימים את חוק לימודיהם ללא תעודת בגרות או ללא בגרות איכותית.¹⁴ על כן, הפעילות מתחילה עוד בבתי הספר התיכונים, במטרה לעודד את התלמידים הבדואים להוציא תעודת בגרות שתאפשר להם להיכנס לאקדמיה. במסגרת זו נערכת חשיפה לתלמידים ולהורים לתוכנית ולאקדמיה בכלל בכיתות י' ו-י"א, ומתבצע ליווי פרטני והכוונה לתלמידי י"ב לטובת בחירת מסלול להמשך. לדברי מנהל תוכנית רואד, קיום אופק אקדמי ללא מחסום הפסיכומטרי מעודד תלמידים ותלמידות רבים להתאמץ ולהשקיע בלימודים כדי להוציא תעודת בגרות. שלב זה מתקצב על יד המל"ג בכמיליון ש"ח בשנה.

המועמדים שעברו את תנאי הסף (ראו בהמשך) מתקבלים לשנת "שער לאקדמיה" במוסד ובתחום בו בחרו, שנה הדומה למכינה אך אינה נקראת כך על מנת שהמועמדים יקבלו תחושה שהם כבר בתוך לימודי התואר, ומנוהלת על ידי המוסדות האקדמיים. בשנה זו לומדים המשתתפים בכיתות קטנות, משפרים מיומנויות למידה ושליטה בשפה העברית, רוכשים אוריינות דיגיטלית וכישורים רכים, ולומדים קורסים אקדמיים המקנים להם נקודות זכות המוכרות לתואר בתחום הרלוונטי בו הם שואפים להשתלב.¹⁵ הות"ת

¹³ אחת הסיבות לדגש חדש זה היתה כי, על אף שהסטודנטים בפיילוט היו רשאים ללמוד ב-11 מתוך 16 המחלקות במכללה, ובשנת הפיילוט האחרונה - בכל המחלקות, נמצא כי תלמידי התוכנית מרוכזים בשיעור גבוה מאד במחלקה ללימודים רב-תחומיים (35%), ולאחר מכן עבודה סוציאלית (13%) ומשפטים (10%). בחוגים להנדסה ומדעי המחשב למדו 3% בלבד (בכל אחד). ראו **שילוב בדואים בהשכלה גבוהה - הערכת הפיילוט "שער לאקדמיה" במכללה האקדמית ספיר**, דגנית לוי ופאולה כאהן-סטרבצ'ינסקי, מאירס-ג'וינט-ברוקדייל, דצמבר 2018.

¹⁴ **חינוך בחברה הבדואית בנגב תמונת מצב**, אתי וויסבלאי, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, אוקטובר 2017.

¹⁵ עד 12 נקודות זכות.

מקציב לכל מוסד המשתתף בתוכנית מכסה שנתית משתנה של סטודנטים לשנת "שער לאקדמיה", כאשר מכללת ספיר, המכללה האקדמיה אחווה ואוניברסיטת בן גוריון עומדות על מכסה של מעל ל-100 סטודנטים כל אחת, והאוניברסיטה הפתוחה ומכללת אשקלון מקבלות מכסה קטנה יותר.

תנאי קבלה:

הביקוש לתוכנית גבוה מאוד ובשנים האחרונות פונים כאלפיים תלמידים מידי שנה, אך רק כמחצית מהם מחזיקים בתעודת בגרות הכוללת 4 יחידות אנגלית לפחות שהיא תנאי סף לתוכנית (האוניברסיטה הפתוחה מקבלת גם ללא תנאי זה). כ-1,100 תלמידים העומדים בתנאי הסף מתמיינים באמצעות מבחן משותף לכלל המוסדות, הדומה ברמתו לרמה הנדרשת בבגרות, ובוחן את התלמידים בעברית, אנגלית ומתמטיקה. על בסיס העדפת התלמידים למוסד ותחום הלימודים בוחרים המוסדות את בעלי הציונים הגבוהים ביותר - כ-50%-40% מאלו שנבחנו. תלמידים אלו מתקבלים לתוכנית קיץ בת כ-6 שבועות "צעד לפני כולם", במסגרתה הם מחזקים את יכולותיהם בעברית, אנגלית, מתמטיקה וכישורים רכים. במסגרת זו מבצע כל מוסד על פי דרכו ראיונות אישיים ו/או מבחני קבלה אשר קובעים מי ממשיך לשנת "שער לאקדמיה". בסופו של דבר מתחילים את שנת "שער לאקדמיה" בכל שנה כ-250-350 תלמידים (פחות מהמכסה המוקצית למוסדות).

במהלך שנת "שער לאקדמיה" ולאורך התוכנית זוכים המשתתפים למעטפת תמיכה נרחבת הכוללת תגבורים, ליווי אישי וקבוצתי, מלגות ועזרה לימודית ואישית. עם תום שנת ההכנה, מי שעמדו בקריטריוני הקבלה של המוסדות משתלבים בלימודי התואר הרגילים וממשיכים לקבל מעטפת תמיכה נרחבת עד לסיום התואר.¹⁶

במסגרת התוכנית פועל גם מסלול מצטיינים המיועד למי שהתקבלו למוסדות אקדמיים על סמך מבחני הקבלה של התוכנית או על סמך מערך הסינון הרגיל (בזכות ציוני בגרות גבוהים במיוחד או דרך ציון פסיכומטרי וציון סכם). כמה עשרות המשתתפים במסלול זה זכאים למלגות ולמעטפת תמיכה זהות לאלו הניתנות למי שהתקבלו דרך שנת ההכנה.

נתונים:

עם השקתה חוללה התוכנית שינוי של ממש בשיעור הסטודנטים הבדואים הנוטלים חלק במוסדות הלימוד האקדמיים: בתוך שנה זינק מספר הסטודנטים שלומדים בשנת שער לאקדמיה מכ-100 סטודנטים (תשע"ח) ל-385 סטודנטים (תשע"ט).¹⁷ מגמה זו המשיכה, כפי שניתן לראות בטבלאות להלן, ובמקביל נמצא כי התהליכים הסלקטיביים שמתרחשים בשלבים השונים של התוכנית עוד טרם ההשתלבות במסלולים האקדמיים מצמצמים באופן משמעותי את אחוזי הנשירה בקרב המשתלבים באקדמיה.

¹⁶ קיימת תופעה רחבה של תלמידים ששואפים להתקבל למסלולים סלקטיביים אולם בשל הישגים נמוכים נאלצים לפנות למסלולים פחות סלקטיביים. להערכת מנהל תוכנית רואד מדובר על כ-70% מכלל הסטודנטים המשתתפים בתוכנית.

¹⁷ ראו פרסום אודות "שער לאקדמיה" באתר מל"ג.

טבלה מספר 1: מספר הבדואים שלמדו בתשע"ו ובתש"ף¹⁸

שנה	בן-גוריון	אחוזה	ספיר	אשקלון	
תשע"ו (2015-2016)	115	131	67	29	שנה ראשונה לתואר ראשון
תש"ף (2019-2020)	130 (מתוכם 79 בשער לאקדמיה)	188 (מתוכם 70 בשער לאקדמיה)	107 (מתוכם 63 בשער לאקדמיה)	48 (מתוכם 28 בשער לאקדמיה)	
תשע"ו (2015-2016)	287	492	238	97	תואר ראשון
תש"ף (2019-2020)	358	556	488	152	
תשע"ו (2015-2016)	97	15	3	0	תארים מתקדמים
תש"ף (2019-2020)	150	40	10	1	
תשע"ו (2015-2016)	442	507	241	97	סך כל הלומדים
תש"ף (2019-2020)	508	596	498	153	

4.3 ראויים לקידום

רציונל מסלולי "חלופה"

התוכנית "ראויים לקידום" מבוססת על עיקרון העדפה מתקנת ומופעלת על ידי האגודה לקידום החינוך ירושלים החל משנת 2006. התוכנית נועדה להיטיב עם סטודנטים מאוכלוסיות פריפריאליות ובעלי נתונים אישיים מאתגרים המצויים מתחת, אך קרוב לרף הקבלה האקדמי. התוכנית החלה לפעול בשנת 2001 באוניברסיטה העברית, והתרחבה לאוניברסיטאות תל אביב, חיפה, בן-גוריון ולטכניון.

תיאור התוכנית ותנאי קבלה:

במוסדות בהם פועלת התוכנית, בעת ההרשמה ודירוג החוגים הרצויים, מקבלים המועמדים אפשרות למלא טופס מועמדות לתוכנית "ראויים לקידום", תוך צירוף מסמכים נלווים. זכאות לתוכנית נקבעת על בסיס שלושה פרמטרים: גיאוגרפי - שכונת הלימודים ובית הספר התיכון; סוציו-אקונומי - השכלת ההורים ומספר האחים במשפחה; ונסיבות מיוחדות - בריאות ומצב משפחתי. הבקשות מוגשות לאגודה לקידום החינוך ונבחנות על ידי העמותה, אשר נותנת משקולות למאפיינים השונים¹⁹ ומגדירה ציון לכל מועמד שנע בין 0-60, כאשר סף הזכאות לתוכנית הוא ציון של 30 ומעלה. העמותה מדווחת את הציון של כל מועמד ישירות לאוניברסיטאות,

¹⁸ הנתונים מאוגמים משני מקורות - תוכנית "שער לאקדמיה" והמועצה להשכלה גבוהה, ביניהם נמצאו הבדלים מינוריים.

¹⁹ משקלם היחסי של המשקולות משתנה מידי פעם בפעם על פי החלטות שנקבעות בהתייעצות משותפת של האגודה עם נציגי האוניברסיטאות. משקל הציון עשוי להשתנות בין אוניברסיטה לאוניברסיטה, ובאוניברסיטאות עצמן בין מחלקה למחלקה, ומשנה לשנה לפי מערך שיקולים פנימי של האוניברסיטאות.

והסטודנטים עצמם אינם יודעים את הציון אותו קיבלו.²⁰ לאחר שהועבר הציון לאוניברסיטאות יש שיקול דעת לפקולטות האם לקבל סטודנטים מתוכנית "ראויים לקידום", אילו סטודנטים, וכמה מהם לקבל. כדי למנוע "הצפה" של חוג לימודים מסוים במועמדים "ראויים לקידום", נוהגים המוסדות להגביל את אחוז הנכנסים דרך התוכנית לכדי 3-5% לכל מחזור בכל מחלקה. באוניברסיטאות אחדות נוהגים תנאי נוספים.²¹

מספר מוסדות השכלה גבוהה שאינם נמצאים במסגרת התוכנית (המכללה האקדמית עמק יזרעאל,²² מכללת אחוה,²³ דוד ילין, חמדת הדרום, המכללה בבית וגן ועוד), משתמשים בציון הניתן על ידי האגודה על מנת להכיר בסטודנטים המבקשים זאת כאוכלוסייה הראויה להעדפה מתקנת. בחלק מהמוסדות משתמשים בכך לצרכי הקלה בתנאי הקבלה ובאחרים למתן תמיכה ומלגות.

נתונים:

על פי הערכת מנהלי התוכנית כ-1,000 עד 1,200 מועמדים פונים מידי שנה לאגודה על מנת לקבל הכרה כ"ראויים לקידום", ומתוכם כ-70% מקבלים את הרף הנדרש - 30 נקודות ומעלה ומוגדרים תחת הכותרת "ראויים לקידום". לאגודה אין נתונים כמה מן ה"ראויים לקידום" התקבלו, לאילו אוניברסיטאות ופקולטות, או באיזו מידה הצליחו בלימודיהם וסיימו אותם.

מחקר משנת 2011 מצא כי בשנים 2001-2008, 6% מהמועמדים ממחזור הרישום לאקדמיה ביקשו להתקבל על תקן של "ראויים לקידום", קצת יותר ממחציתם עמדו בקריטריונים. מתוך כלל הסטודנטים בשנים שנבדקו, 3.7% השתלבו באקדמיה בזכות "ראויים לקידום". בנוסף מצא המחקר, כי רבים מקרב המועמדים שאפו תחילה להשתלב במסלולים סלקטיביים, ואולם בחוגים הסלקטיביים עמד אחוז ה"ראויים לקידום" על 2.4%, זאת לעומת 3.3-3.5% בחוגים פחות סלקטיביים.²⁴

מחקר הערכה שנערך לאחרונה הצביע על כך שממוצע הציונים ושיעורי הנשירה בקרב סטודנטים בעלי סטטוס של "ראויים לקידום" דומים לאלו שבקרב כלל הסטודנטים באוניברסיטאות.²⁵ בטבלאות שלהלן נתונים עדכניים ומפולחים אשר התקבלו משתי אוניברסיטאות בלבד - האוניברסיטה העברית ואוניברסיטת בן-גוריון. בשתייהן, סטודנטים לגביהם רשום שהתקבלו כ"ראויים לקידום", התקבלו על ידי המוסד על בסיס ציון הסכם הרגיל, בשקלול מדד "ראויים לקידום" אותו קיבלו מהעמותה.

20 סטודנטים המעוניינים להשתמש בציון שלהם עבור מוסדות אקדמיים שאינם נמצאים במסגרת התוכנית (כפי שמפורט להלן) פונים לאגודה ומקבלים מכתב עם הניקוד שצברו אותו הם מציגים בפני המוסד.

21 באוניברסיטת בן-גוריון הזכאות ניתנת רק בהגבלת גיל עד 28 שנים ורק למי שהינו ללא השכלה אקדמית באוניברסיטה העברית הזכאות ניתנת בהגבלת גיל עד 30 שנים ובתנאי שלמועמד אין תואר אקדמי.

22 [המכללה האקדמית עמק יזרעאל, סדרי הרשמה לתואר ראשון לשנת הלימודים תשפ"ב](#), עמ' 18-20.

23 [המכללה האקדמית אחוה, 'דיעון תשע"ז](#), עמ' 63.

24 Alon, S. (2011). [The diversity dividends of a need-blind and color-blind affirmative action policy](#). Social Science Research, 40(6), 1494-1505; סיכום מפורט יותר של ממצאי דוח זה ניתן למצוא בדוח הראשון שהוגש לקרן רוטשילד באוקטובר 2020, עמ' 34-36.

25 המחקר בדק גם את ממוצע הציונים וגם את אחוזי הנשירה, ובשניהם כאמור, לא נמצא הפרש בין סטודנטים שהתקבלו במסגרת "ראויים לקידום" לבין אלו שהתקבלו במסלולים אחרים. מחקר זה נערך על ידי מחלקת המחקר של האוניברסיטה העברית וטרם ראה אור. תודתנו העמוקה נתונה לאוניברסיטה ששיתפה אותנו בממצאים.

טבלה 2 - סטודנטים "ראויים לקידום" באוניברסיטה העברית, שנת הלימודים תשפ"א (2020-2021)²⁶

פילוח הסטודנטים שהתחילו ללמוד	סטודנטים שהתחילו ללמוד (מקרב מי שהתקבל)	מספר המתקבלים לאוניברסיטה	מספר המאושרים כ"ראויים לקידום"	מספר המבקשים לקבל מעמד	אחוז מקסימלי בחוג
112 דרך התוכנית 153 בקבלה ישירה ²⁷	265	335	464	1,715	5% לרוב לא מגיעים לאחוז זה
60% נשים 25% מהחברה הערבית					

טבלה 3 - סטודנטים "ראויים לקידום" בתואר ראשון באוניברסיטת בן-גוריון, בשלוש השנים האחרונות, בפילוח לפי מחלקות

2020		2019		2018		מחלקה
מתוכם, קבלה במסגרת ראויים לקידום	סך הכל מתחילים	מתוכם, קבלה במסגרת ראויים לקידום	סך הכל מתחילים	מתוכם, קבלה במסגרת ראויים לקידום	סך הכל מתחילים	
--	283	1	295	--	305	פסיכולוגיה
2	328	--	345	--	335	מדעי המחשב
--	188	2	160	--	181	מדעי החיים
--	223	--	241	1	222	הנדסת חשמל
2	160	--	173	1	172	הנדסת מכונות
1	231	--	221	--	223	הנדסת תעשייה וניהול
5	135	4	90	3	90	סיעוד
1	42	2	42	--	41	פיזיותרפיה
1	81		78		68	מעבדה רפואית
	59		64	1	60	רוקחות
	34		46	1	37	ניהול מערכות בריאות

²⁷ סטודנטים אשר נתוניהם אפשרו להם קבלה למסלול המבוקש על פי הקריטריונים הרגילים, על אף שזכו לסטטוס של "ראויים לקידום".

4.4 תוכנית פוירשטיין באקדמיה

רציונל מסלולי "חלופה"

החל משנת 2009 מקיים מכון פוירשטיין תוכנית ייעודית שנועדה "לשבור את חסם הפסיכומטרי" של אוכלוסיות פריפריה שלא עמדו בדרישות הקבלה הרגילות. התוכנית מאפשרת לבני ובנות אוכלוסיות אלו להתקבל לחוגים מבוקשים באוניברסיטאות מובילות ומספקת להם מעטפת ליווי ותמיכה, לימודית ואישית - עד להשלמת התואר. המודל של תוכנית זו משלב מבחן אלטרנטיבי המאפיין רציונל "חלופה" עם מעטפת מתמשכת המאפיינת רציונל "ליווי", אולם הוא מוגדר בדוח זה כמודל של "חלופה" שכן התוכנית נשענת על תוצאות מבחן הערכה ייחודי שפיתח מייסד המכון, פרופ' ראובן פוירשטיין. בשונה ממבחני ניבוי היכולת הרווחים (מבחני IQ ומבחן הפסיכומטרי) מבחן ההערכה של פוירשטיין מבוסס על איתור של פוטנציאל למידה ולא יכולות ביצוע עכשוויות. המבחן משמש כמדד הערכה נוסף לצד מבחן הפסיכומטרי, ומאפשר קבלה, בתנאים מסוימים, למי שהציון הפסיכומטרי שלו אינו מספיק על מנת להתקבל למסלול אליו הוא מבקש להתקבל, אך נמצא בעל פוטנציאל מתאים.

התוכנית החלה את דרכה כתוכנית לבני העדה האתיופית באוניברסיטת בר-אילן ובאוניברסיטה העברית, ובשלוש השנים האחרונות הורחבה לכלל האוכלוסיות הפריפריאליות, ולמוסדות אקדמיים נוספים. החל משנת 2017 פועלת התוכנית גם באוניברסיטאות חיפה ואריאל והמרכז האקדמי רופין, ובשנה זו היא עושה את צעדיה הראשונים במגמת עבודה סוציאלית ומדעי המחשב במכללת ספיר, וכן במסגרת מצומצמת באוניברסיטת תל אביב.

תיאור התוכנית:

התוכנית ניצבת על שני אדנים מרכזיים - האחד, מדד ההערכה החלופי המאפשר כניסה לאקדמיה עבור מי שנמצא מתאים. השני - מערך ליווי צמוד הכולל רכז מטעם המכון האמון על קשר אישי עם משתתפי התוכנית לאורך שנות לימודיהם באקדמיה, תמיכה כלכלית במהלך הלימודים, וכן מעטפת של תמיכה קוגניטיבית ולימודית לאורך כל שנות הלימודים. הגדרת אוכלוסיית היעד אינה אחידה ותלויה בהגדרות השונות של המוסדות האוניברסיטאיים איתם עובד המכון. כאמור, בעוד שמלכתחילה יועדה התוכנית רק לבני העדה האתיופית, עם התרחבותה היא פונה כיום בנוסף גם ליוצאי פריפריה גיאוגרפית וחברתית, לצעירים ערבים, לחרדים וליוצאים בשאלה.²⁸

כיוון שמטרת התוכנית הינה לאפשר לבני אוכלוסיות פריפריאליות להתקבל לחוגים סלקטיביים באוניברסיטאות מובילות, מבצע המכון השמה רק לחוגים בהם הקבלה דורשת ציון פסיכומטרי מעל 550 בקבלה ישירה. על מנת לגשת למיונים נדרש ממוצע בגרות בממוצע 85 ומעלה,²⁹ ומינימום של 400 בפסיכומטרי. האבחון בנוי משלושה שלבים: מבחן הבוחן חשיבה מופשטת, הסקה מילולית, הסקה וביצוע הוראות; שלב של

²⁸ יצוין כי באוניברסיטה העברית התוכנית מיועדת עבור מי שנמצא כ"ראוי לקידום" (כמפורט לעיל), הגדרה הכוללת מטריה רחבה אף מעבר לאוכלוסיות הנזכרות לעיל.

²⁹ בחלק מהאוניברסיטאות הדרישה היא לממוצע 90 ומעלה.

למידת אסטרטגיות חשיבה ולמידה המאפשרות לשפר את התפקוד במשימות הללו; ולבסוף מבחן חוזר, המעריך את גודל השינוי אצל המועמד. בנוסף, מתקיים ראיון אישי הבוחן בשלות ללימודים אקדמיים, מוטיבציה ותחושת מסוגלות. תוצאת האבחון יכולה להיות קבלה, דחייה, או הצעת תחום לימודים אחר.

המוסדות האקדמיים שומרים לעצמם את הזכות לקבל או לדחות את משתתפי התוכנית לפי ראות עיניהם. באופן רשמי משמש מבחן ההערכה כמבחן מחליף לפסיכומטרי, אולם בפועל תוצאת מדד ההערכה של המכון משוקללת בנוסף לפסיכומטרי ומשמשת כמעין פקטור עבור מי שנמצא מתאים. ככלל, המוסדות האקדמיים מאפשרים למועמדים שנמצאו בעלי פוטנציאל להתמין לפקולטה אליה הם מבקשים, בתנאי שהפער בין תוצאת הפסיכומטרי שקיבלו לבין הרף הנדרש לא עולה על מאה נקודות.³⁰

לאחר שלב המיון והקבלה, הנקלטים באקדמיה במסגרת התוכנית זוכים לליווי מקיף, הכולל קורסים ייעודיים שפותחו במכון וכן מעקב ויעוץ אישי פרטניים לכל משתתף בתוכנית. מרכיבים אלו הינם חובה עבור כל משתתף בתוכנית. בנוסף מספקת התוכנית רשת תמיכה רחבה הכוללת רכזים ייעודיים המקיימים קשר רציף עם הסטודנטים שחפצים בכך, ומשמשים להם משענת וכתובת לכל צרכיהם האישיים.

נתונים:

על פי הנתונים שהתקבלו ממכון פוירשטיין, משתתפים כיום בתוכנית פוירשטיין באקדמיה 240 סטודנטים, מהם 117 יוצאי אתיופיה ו-123 מהפריפריה. לאורך שנות פעילות התוכנית, מאז שנת הלימודים 2010-2011, מתוך כ-1,000 פונים החלו את לימודיהם במסגרת התוכנית 425 סטודנטים: 192 באוניברסיטה העברית, 182 באוניברסיטת בר אילן, 11 באוניברסיטת אריאל, 11 באוניברסיטת חיפה, ו-29 במכללת רופין, כאשר מתוכם 136 מוגדרים כאוכלוסיית פריפריה, ו-289 הינם יוצאי אתיופיה. 142 ממשותתפי התוכנית כבר השלימו את כל דרישות התואר.

אחוז הנשירה בקרב מועמדים יוצאי אתיופיה שהתקבלו דרך המכון הוא חצי מאחוז הנשירה הכללי של סטודנטים אלו. מקרב תלמידי הפריפריה המשתתפים בתוכנית כמעט ואין נשירה כלל. כמו כן, הצלחת הסטודנטים לסיים את התואר בזמן תקני בקרב תלמידים שאותרו על ידי מכון פוירשטיין גבוהה מהמוצע הכללי.

30 על אף שזו הדרישה הרשמית, (ראו למשל [קבלה לתוכנית פוירשטיין ליוצאי פריפריה וליוצאי אתיופיה](#), האוניברסיטה העברית), מהמיווי עולה כי היו מקרים בהם התקבלו מועמדים מבתיים גם כאשר הפער היה גדול יותר.

**טבלה 4: מספר הסטודנטים שהחלו את לימודיהם בתוכנית פוירשטיין באקדמיה
בין תשע"ח (2017-2018) ותשפ"א (2020-2021)**

שנת לימודים	יוצאי אתיופיה	יוצאי פריפריה	סך הכל
תשע"ח	22	20	42
תשע"ט	37	22	59
תש"ף	35	45	80
תשפ"א	26	49	75

**טבלה 5: התפלגות סך כל הסטודנטים יוצאי אתיופיה בתוכנית פוירשטיין באקדמיה בחוגים השונים
באוניברסיטה העברית ובאוניברסיטת בר-אילן**

מס' סטודנטים	חוג	מס' סטודנטים	חוג	מס' סטודנטים	חוג
2	ניהול- לוגיסטיקה	4	כימיה	1	אגרוואקולוגיה
1	ניהול טכנולוגיה	13	כלכלה	4	אופטומטריה
7	סיעוד	6	לוגיסטיקה	1	אינטרנט וחברה
31	עבודה סוציאלית	2	מדעי החברה	7	ביוטכנולוגיה
15	פסיכולוגיה	3	מדעי המדינה	2	ביוכימיה ומדעי המזון
5	קרימינולוגיה	25	מדעי המחשב	4	ביולוגיה
14	רוקחות	1	מדעי הסביבה ויחסים בינלאומיים	1	הנדסה
10	ריפוי בעיסוק	2	מדעי הצמח	1	הנדסה אזרחית
12	רנטגן	5	מדעי התזונה	5	הנדסת חשמל
16	רפואה	1	מדעי התרופה	2	הפרעות בתקשורת
3	רפואת שיניים	7	מדעים ביו- רפואיים	2	ח"מ ופסיכולוגיה
1	תכנית משותפת ביולוגיה כימיה	2	מנע"ס + לימודי אסיה	5	חינוך
4	תקשורת	42	משפטים	2	חשבונאות
1	הנדסה מכונות	1	מתמטיקה	6	יחב"ל
2	הנדסה תעשייה וניהול	3	ניהול מערכות חינוך	5	יעוץ חינוכי

289

סה"כ סטודנטים

טבלה 6: התפלגות סך כל הסטודנטים מאוכלוסיות פריפריה בתוכנית פורשטיין באקדמיה בחוגים השונים באוניברסיטה העברית ובאוניברסיטת בר-אילן

מס' סטודנטים	חוג	מס' סטודנטים	חוג	מס' סטודנטים	חוג
4	פסיכולוגיה	1	מערכות מידע ומדעי הקוגניציה	4	כלכלה
3	רוקחות	1	מנהל עסקים וגיאוגרפיה	1	אינטרנט וחברה
1	פיזיותרפיסט	1	מדעי המחשב+בצלאל	1	ביוטכנולוגיה
9	ריפוי בעיסוק	1	מתמטיקה	13	הנדסת חשמל
2	רפואת שיניים	1	סיעוד	3	מדעי הצמח
24	מדעי המחשב	30	עבודה סוציאלית	5	מדעים ביו-רפואיים
1	ביולוגיה ומדעי הרפואה	6	הפרעות בתקשורת	1	ביואינפורמטיקה
1	אינטרנט וחברה+ מדעי המחשב	5		14	משפטים
				1	מדעי החיים מורחב
				133	סה"כ סטודנטים

תוכניות מוסדיות

על פי מוסד אקדמי (בסדר האלף-בית)
4.5 אוניברסיטת בן-גוריון

אוניברסיטת בן-גוריון נוטלת חלק בתוכניות הארציות "[אפיקי מעבר](#)", "[שער לאקדמיה](#)" ו"[ראויים לקידום](#)".

א. נתיב לאקדמיה

רציונל מסלולי "חלופה"

תוכנית "נתיב לאקדמיה", מאפשרת למועמדים לאוניברסיטת בן-גוריון לקבל ציון המוכר כחלופה לציון הפסיכומטרי, בו הם יכולים להשתמש לאחר מכן בקבלה למחלקות השונות באוניברסיטה. מסיימי התוכנית יכולים להגיש מועמדות לכל מחלקות הלימוד באוניברסיטת בן-גוריון על בסיס ציוני הבגרות, המשוקללים יחד עם הציון הסופי של התוכנית, בהתאם לתנאי כל מחלקה. ציון הגמר של התוכנית מומר לציון דמוי פסיכומטרי כך שהמחלקות השונות אינן יודעות אילו הם המועמדים שהשתתפו בתוכנית ואילו קיבלו ציון פסיכומטרי רגיל.

התוכנית הוקמה ב-2014 על ידי הרקטור דאז פרופ' צבי הכהן בעקבות הביקורת שנשמעת לא אחת על הבחינה הפסיכומטרית כגורם מפלה בין אוכלוסיות חזקות וחלשות. הרעיון המרכזי שבבסיסה הוא "שהצלחה מודדים בהצלחה" - כלומר, שהצלחה בלימודים במהלך התוכנית תנבא את הצלחת המועמד בלימודיו האקדמיים טוב יותר מהבחינה הפסיכומטרית.

תיאור התוכנית:

לתוכנית אין תנאי קבלה מלבד תשלום של 5,800 ש"ח, היא נמשכת 13 שבועות (או 7 שבועות בסמסטר קיץ) ונלמדים בה שלושה קורסים - חשיבה מתמטית, אוריינות עברית ואוריינות אנגלית. לאורך התוכנית המשתתפים נדרשים לעמוד במטלות שונות אשר אינן שמות דגש על ידיעות אלא על אסטרטגיות למידה וחשיבה, ולבסוף מתקיימת בחינה בכל קורס. השקלול של ציוני שלושת הקורסים מתורגם לציון חלופי לפסיכומטרי ומהווה את הציון שאיתו נרשמים המועמדים לאוניברסיטה. הציון תקף למשך 10 שנים לאחר ההשתתפות בתוכנית.

נתונים:

בכל אחת מהשנים האחרונות משתתפים בתוכנית בין 600 ל-700 סטודנטים. מהמיפוי עולה כי לא נבדק כמה מהם נכנסים בכל שנה לאוניברסיטה, שכן כאמור הציון שלהם שקוף למערכת ושקול לציון פסיכומטרי. כשנתיים לאחר תחילת התוכנית נעשה מחקר הערכה ראשוני, אך לדברי נציגי האוניברסיטה מספר המשתתפים בשנים הראשונות היה קטן בהרבה ולכן תוצאות המחקר שנעשה אז אינן מלמדות הרבה, ובכל אופן, המחקר לא פורסם.

4.6 אוניברסיטת חיפה

אוניברסיטת חיפה נוטלת חלק בתוכנית הארצית "ראויים לקידום" ובתוכנית פירשטיין באקדמיה.

א. אופק

רציונל "מהאקדמיה לאקדמיה"

מסלול אופק³ הוא מסלול חדש הפועל מזה שנתיים באוניברסיטת חיפה, ומאפשר קבלה ללימודי משפטים על סמך לימוד מספר קורסי ליבה בסמסטר הראשון של שנה א' בפקולטה למשפטים באוניברסיטת חיפה, אשר בסופו נקבע מעמדם של משתתפי תוכנית אופק. מנגנון קבלה זה התפתח מתוך התפיסה שציון הסכם הרגיל אינו חוזה באופן מספק את הצלחת הסטודנטים בלימודי הפקולטה.

תיאור התוכנית:

לתוכנית מתקבלים מועמדים בעלי תעודת בגרות מלאה אשר עברו את הבחינה הפסיכומטרית בציון 400 לפחות. על הסטודנטים להוכיח מוטיבציה גבוהה ללימודים וזאת על סמך ראיון אישי עם צוות התוכנית. בחלק מחוגי הלימוד (במקצועות הריאליים, בפקולטה למשפטים ועוד) המועמדים לתוכנית נדרשים לעבור ראיון אישי נוסף. תלמידים אשר ציון הבחינה הפסיכומטרית שלהם נמוך מהנדרש בקבלה לחוגים השונים, מועברים לוועדת חריגים אשר מאשרת את האפשרות לקבלם. ההחלטה הסופית על קבלה ללימודים מתקבלת על ידי החוג.

בעת הרישום לתוכנית, רושם כל סטודנט ארבע עדיפויות לתחומי הלימוד הרצויים לו כולל המסלול הרב תחומי. מפעילי התוכנית פועלים כדי לסייע לכל אחד מהסטודנטים להתקבל לחוג המבוקש בעדיפות הראשונה או השנייה אך לעיתים נתוני הסטודנט אינם מאפשרים זאת ואז בהמלצת התוכנית, נרשם הסטודנט לחוג הרב תחומי במטרה לסייע לו להיכנס בשער האקדמיה ובתקווה שמשם יעבור בהמשך לתחום הלימודים שרצה.

התוכנית מלווה את הסטודנטים משלב המועמדות ללימודים ועד לסיום הלימודים בתארים המתקדמים וסטודנטים שמתקבלים אליה נהנים מחונכות בשנה הראשונה, שיעורי עזר, סבסוד בעלות המעונות, מלגות מיוחדות ועזרה בהגשת מסמכים למלגות חיצוניות, יעוץ אישי להרגלי למידה, ייעוץ לבחירת מסלול לימודים והשתלבות בשוק העבודה, טיפול פסיכולוגי לפי הצורך, אבחוני לקויות למידה, מימון נסיעות ועוד.

נתונים:

בסך הכל לומדים באוניברסיטת חיפה כיום 170 סטודנטים בני העדה האתיופית. מתוכם 120 סטודנטים לתואר ראשון, 36 לתואר שני ועוד מספר סטודנטים לתארים מתקדמים יותר. כל הסטודנטים מהעדה האתיופית באוניברסיטת חיפה מקבלים ליווי פרטני מהתוכנית, גם אם לא כולם מתקבלים דרכה. אחוזי הנשירה מהתוכנית נמוכים ביותר. לא קיים מחקר חיצוני שמעריך את הצלחת התוכנית, אך לדברי מנהלות התוכנית היא משיגה את מטרותיה, שכן רוב הסטודנטים המתקבלים מסיימים את לימודיהם בהצלחה, ומבחינת הביקוש יש הצלחה גדולה אשר מייתרת את הצורך לשווק את התוכנית.

ב. תוכנית לבני העדה האתיופית

רציונל מסלולי "ליווי"

תוכנית הסיוע לסטודנטים בני העדה האתיופית מופעלת על ידי היחידה למצינות אקדמית באוניברסיטת חיפה מזה שני עשורים. מטרת התוכנית היא לסייע לסטודנטים אלו להתקבל ללימודים ולסיים את התואר בהצלחה. על פי מנהלות התוכנית, נקודת הפתיחה של הסטודנטים יוצאי אתיופיה היא נמוכה יותר משל כלל האוכלוסייה והדבר בא לידי ביטוי בתוצאות בחינות הבגרות ובציון הבחינה הפסיכומטרית שלהם, ובשל כך התוכנית פועלת מתוך תפיסה שפרמטרים אלו לאו דווקא משקפים את היכולות האמיתיות של הסטודנטים. התוכנית כוללת מתן סיוע עד לקבלה ללימודים וכן ליווי משמעותי ומגוון לאורך כל התואר. מרכיב הסיוע בקבלה ממומן על ידי האוניברסיטה ואילו מרכיב הליווי ממומן על ידי תוכנית ההגשה של מל"ג-ות"ת.

תיאור התוכנית:

לתוכנית מתקבלים מועמדים בעלי תעודת בגרות מלאה אשר עברו את הבחינה הפסיכומטרית בציון 400 לפחות. על הסטודנטים להוכיח מוטיבציה גבוהה ללימודים וזאת על סמך ראיון אישי עם צוות התוכנית. בחלק מחוגי הלימוד (במקצועות הריאליים, בפקולטה למשפטים ועוד) המועמדים לתוכנית נדרשים לעבור ראיון אישי נוסף. ההחלטה על קבלה ללימודים מתקבלת על ידי החוג.

התוכנית מלווה את הסטודנטים משלב המועמדות ללימודים ועד לסיום הלימודים בתארים המתקדמים וסטודנטים שמתקבלים אליה נהנים מחונכות בשנה הראשונה, שיעורי עזר, סבסוד בעלות המעונות, מלגות מיחודות ועזרה בהגשת מסמכים למלגות חיצוניות, יעוץ אישי להרגלי למידה, ייעוץ לבחירת מסלול לימודים והשתלבות בשוק העבודה, טיפול פסיכולוגי לפי הצורך, אבחוני לקויות למידה, מימון נסיעות ועוד.

נתונים:

בשנת הלימודים הנוכחית לומדים בתוכנית 120 סטודנטים לתואר ראשון ו-36 לתואר שני ועוד מספר סטודנטים לתארים מתקדמים יותר. אחוזי הנשירה מהתוכנית נמוכים ביותר.

לא קיים מחקר חיצוני שמעריך את הצלחת התוכנית, אך לדברי מנהלות התוכנית היא משיגה את מטרותיה, שכן רוב הסטודנטים המתקבלים מסיימים את לימודיהם בהצלחה, ומבחינת הביקוש יש הצלחה גדולה אשר מייצרת את הצורך לשווק את התוכנית. בסך הכל לומדים באוניברסיטת חיפה כיום 170 סטודנטים בני העדה האתיופית. כל הסטודנטים מהעדה האתיופית באוניברסיטת חיפה מקבלים ליווי מהתוכנית, גם אם לא כולם מתקבלים דרכה.

ג. קבלה על תנאי, ללא בחינה פסיכומטרית

רציונל "מהאקדמיה לאקדמיה"

מסלול זה הינו המשך של הסדר מתווה קורונה שהונהג בשנה שעברה באוניברסיטת חיפה, ואשר הוחלט להמשיכו גם בשנת הלימודים הבאה בכ-20 חוגים (מתוך 59). תנאי הקבלה הראשוניים משתנים בכל חוג והמעבר ללימודים סדירים מותנה בציונים מסוימים בקורסים מרכזיים בשנה א', על פי תנאים וחתך ציונים שגם הם נקבעו בכל חוג וחוג בצורה עצמאית. אין "הקצאות" למספרי סטודנטים. מטבע הדברים, בשל העובדה כי מסלול זה קיים שנה אחת בלבד, אין כרגע נתונים מסודרים על הנכנסים באמצעות המסלול ומאפייניהם.

4.7 אוניברסיטת תל אביב

אוניברסיטת תל אביב נוטלת חלק בתוכנית הארצית "[ראויים לקידום](#)" ובתוכנית פוירשטיין באקדמיה.

א. קורסים מקוונים

רציונל "מהאקדמיה לאקדמיה"

כחלק ממהפכת המידע ומגמת הדיגיטציה המתרחבת, פותחו באוניברסיטת תל אביב קורסים הנלמדים און-ליין, ככלי הוראה נוספים לשיפור איכות ההוראה וחוויית הלמידה ולהנגשה של ההשכלה הגבוהה לכל חלקי האוכלוסייה בישראל. כחלק ממגמת ההנגשה הוחלט בשנת 2017 להשתמש בהם כנתיב כניסה נוסף לאוניברסיטה, ובימים אלו מתקיים מאמץ להרחבת המסלול וביסוסו כאפיק מרכזי באוניברסיטה מתוך תפיסה כי הצלחה בקורסים אקדמיים אלה מעידה על יכולותיו של הלומד ועל סיכוייו להצליח בהמשך בלימודים הפורמליים באקדמיה. כך, אפיק קבלה זה יכול לשמש אלטרנטיבה לדרך הקבלה העיקרית, ולהביא בשערי האוניברסיטה מועמדים ראויים, שקבלה באמצעות אפיק זה מתאימה להם יותר.³²

תיאור התוכנית:

אוניברסיטת תל אביב מציעה קורסים אקדמיים מקוונים בנושאים שונים, אשר הלמידה בהם הינה ללא תשלום.³³ הקורסים זמינים ללמידה בשלוש שפות: עברית ערבית ואנגלית והתוכנית קיימת כיום ב-67 מתוך 97 מסלולי הלימוד באוניברסיטה: 28 במסלול הבנוס, ו-39 במסלול כניסה ללא פסיכומטרי כפי שמפורט להלן.

במסגרת תוכנית זו קיימים שני מסלולים עיקריים:

- **מסלול בונס לציון הסכם** - הישגים גבוהים בקורסים מסוימים מעניקים מספר נקודות (10-3), אותן ניתן להוסיף לציון הסכם. ההחלטה איזה קורס ניתן לקחת ומה הקריטריון להישגים גבוהים נקבעת על ידי כל פקולטה ומחלקה. הבחירה במסלול זה מתאימה למועמדים שציון הסכם שלהם קרוב מאד לחתך הקבלה, ושימוש בניקוד הבונס יעביר אותם את הסף.
- **מסלול קבלה מלאה** - הישגים גבוהים בשלושה קורסים (לרוב ציון מעל 85 הנחשב לציון מצטיין באוניברסיטה), מקנים כניסה ללימודים ללא צורך בפסיכומטרי כלל. ההחלטה אילו קורסים ניתן לקחת, ומה הקריטריון להישגים גבוהים בהם, נקבעת על ידי כל פקולטה ומחלקה.

32 הבחורים באפיק זה צריכים להירשם לבחינה בקמפוס, הבחינה כרוכה בעלות של 500 ש"ח למבחן.
33 את רשימת הקורסים המוצעים במסלול ניתן לראות כאן.

במסגרת תוכנית זו מתקיימים שני מיזמים המנגישים קורסים אלו לתלמידי תיכון - מיזם "התיכון האקדמי המקוון" ומיזם "עיר אקדמית". במסגרת מיזם "תיכון אקדמי מקוון" מתקיימת הכשרת מורים לשילוב הקורסים המקוונים ללמידה בתיכון כחלק אינטגרלי בהוראת תחומי הדעת. במסגרת מיזם זה, כחלק מלימודי הבחירה בתיכון, בונה המורה מערך שיעור ומחווה ההערכה המבוסס על הקורס האקדמי. התלמידים נרשמים לקורס בחינם, ולומדים אותו לאורך השנה במסגרת הכיתתית בהובלת המורה, במודל "למידה היברידית" המשלב למידה דיגיטלית ולמידה פנים אל פנים. כל התלמידים בכיתה מקבלים ציון לבגרות לקורס ובנוסף, תלמידים המעוניינים בכך יכולים לגשת לבחינה האקדמית בקמפוס ולצבור קרדיט אקדמי, ובמידה ויעמדו בתנאים שפורטו לעיל, אף להתקבל לאוניברסיטה ללא צורך בבחינה הפסיכומטרית. מיזם "תיכון אקדמי מקוון" הינו תוכנית משותפת למזכירות הפדגוגית במשרד החינוך ולאוניברסיטת תל אביב הפעילה מזה כשנתיים, והחל משנת הלימודים תשפ"א הורחבה גם לאוניברסיטה העברית.³⁴

מיזם נוסף, המהווה הרחבה של "התיכון האקדמי המקוון" לרמת העיר או המועצה כולה היא מיזם "עיר אקדמית", במסגרתו נחתם הסכם שותפות בין אוניברסיטת תל אביב לרשות המעוניינת אשר מצידה מתחייבת לספק משאבים ותשתית לפיתוח מסוגלות אקדמית בקרב תלמידי העיר. יישום התוכנית בכלל בתי הספר בעיר החל מכיתה י', מאפשר לתלמידים ללמוד שלושה קורסים אקדמיים מקוונים (קורס אחד בכל שנה של התיכון) ולהתקבל ללימודי תואר ראשון במסלול הקבלה ללא פסיכומטרי.³⁵

נתונים:

בשלוש השנים האחרונות התקבלו דרך מסלול הקורסים המקוונים 150 סטודנטים בסך הכל, מתוך כ-1000 מועמדים שניגשו למסלול. על פי המיפוי בקרב גורמי האוניברסיטה, מרביתם מפגינים למידה ברמה דומה לסטודנטים שהתקבלו באפיקים אחרים. במקביל, היקף הלמידה המקוונת בבתי הספר הולך ומתרחב מידי שנה, ולפי הדיווח האחרון למעלה מ-400 מורים ומורות נוטלים חלק במיזמים הללו.

ב. מצטייני פריפריה

רציונל מסלולי "ליווי"

תוכנית "מצטייני פריפריה" מיועדת להרחיב את הנגישות של מועמדים מהפריפריה הגיאוגרפית והחברתית ללימודים באוניברסיטת תל אביב ולסייע בקבלתם על סמך הצטיינות בלימודים בבית הספר התיכון בלבד, ללא צורך לעמוד בבחינה הפסיכומטרית.³⁶ התוכנית החלה לפעול באוניברסיטת תל אביב לפני כ-15 שנה, ובשנתיים הראשונות פעלה כפילוט בפקולטה למשפטים. לאחר מכן אומצה על ידי

34 להרחבה ראו כאן.
35 בין הישגים המשתתפים בתוכנית ניתן למנות את דימונה, הוד השרון, הרצליה, בת ים, יישובי מועצה אזורית ערבה, מועצה האזורית תמר ורשויות נוספות.
36 יוצא מכלל זה הוא החוג לסייעוד, בו נדרש ציון פסיכומטרי של לא פחות מ-500 נקודות.

מרבית הפקולטות באוניברסיטה, ועד כה למדו במסגרתה מאות סטודנטים לתואר ראשון. התיכונים המשתתפים בתוכנית מוגדרים על ידי משרד החינוך ובכלל שנה עשויים להשתנות. הפרמטרים הנדרשים מהתיכונים הם אמינות גבוהה של טוהר בחינות ועוד פרמטרים המשתנים מפעם לפעם על ידי משרד החינוך. המשתתפים בתוכנית משתלבים במרבית תחומי הלימוד בקמפוס, ובכלל זה: לימודי הנדסה, מדעי המחשב, מדעים מדויקים, משפטים, ניהול, רוח וחברה.

תיאור התוכנית:

התלמידים הנבחרים לתוכנית הם אלו שהצטיינו בלימודיהם בחטיבה העליונה והיו בין חמשת התלמידים בעלי הבגרות הגבוהה ביותר בשכבתם. תלמידים אלו רשאים להגיש מועמדות והקבלה לאוניברסיטה תלויה באישור ועדת הקבלה החוגית/היחידתית, על פי ציוני התלמידים בבחינות הבגרות, בהתאם להצלחתם בבחינות כניסה מיוחדות (אם נדרשות), על פי רמת ידיעותיהם בשפה האנגלית והעברית ובהתחשב במצבם הסוציו-אקונומי. פקולטות סלקטיביות במיוחד, כחוג לרפואה למשל, מציבות סף קבלה גבוה יותר ודורשות כי המועמד יהיה זה שדורג ראשון בבית ספרו ולא בין חמשת הראשונים. המתקבלים ללימודים באמצעות התוכנית זוכים במלגת שכר לימוד, מלגת קיום וסיוע בלימודים.

נתונים:

בתוכנית משתתפים 250 תיכונים כל שנה, כלומר יש כ-1,250 תלמידים פוטנציאליים (חמשת המצטיינים מכל בית ספר). מתוכם מגישים מועמדות כ-200 תלמידים אך המכסה השנתית עומדת על 40 בלבד. האוניברסיטה אינה מנהלת מעקב מסודר אחר משתתפי התוכנית, ולכן לא נמצאו נתונים לגבי הצלחת התוכנית והצלחת הסטודנטים המתקבלים דרכה.

ג. תוכנית אדמאס

רציונל מסלולי "ליווי"

תוכנית "אדמאס" (אופק באמהרית³⁷), הינה תוכנית הפועלת לקידום שוויון הזדמנויות ברכישת השכלה גבוהה ליוצאי ויוצאות אתיופיה. התוכנית מיועדת לסטודנטים בני הקהילה שלא עמדו בסף הקבלה של האוניברסיטה אך קיבלו ציון הקרוב לסף הקבלה במסלולים הרגילים.

תיאור התוכנית:

סטודנטים יוצאי אתיופיה שציון הסכם שלהם לא מגיע לרף הנדרש אולם הינו קרוב אליו יכולים לפנות לראיון אישי עם מנהלי התוכנית. בהסתמך על הנתונים ועל הראיון משגרים מנהלי התוכנית מכתב המלצה לפקולטות לקבל את הפונים במסגרת קבלה מיוחדת, וכל פקולטה מחליטה אם לדחות או לאמץ את ההמלצה.

³⁷ אין קשר בין תוכנית זו לבין עמותת "לאופק" באוניברסיטת חיפה שתוארה לעיל, או לעמותת "לאופק" המפעילה תוכניות באוניברסיטה העברית. כמו כן אין קשר בין תוכנית זו לתוכנית בעלת שם זהה המעניקה מלגות לסטודנטים בני העדה האתיופית בטכניון ובאוניברסיטת בן גוריון.

הסטודנטים שמתקבלים במסגרת התוכנית זוכים למערך תמיכה מקיף הכולל ליווי בתהליך הקבלה לאוניברסיטה, כולל הגשת מועמדות דרך ועדות קבלה מיוחדות לתואר ראשון ושני; מעטפת תמיכה רחבה ומותאמת אישית לסטודנט הכוללת חונכות אישית, תמיכה אקדמית וסדנאות ליווי אישי על ידי רכזת התוכנית; ואפשרות לסיוע במימון שירותים שונים במהלך הלימודים.

גם סטודנטים יוצאי אתיופיה שהצליחו לעמוד ברף הקבלה הכללי ואינם נזקקים לקבלה מיוחדת יכולים להתקבל לתוכנית וליהנות ממעטפת התמיכה המקיפה.

נתונים:

מספר המשתתפים הכולל בתוכנית אדמאס עומד כיום על 157 סטודנטים בכלל התארים. בשנת הלימודים הנוכחית נקלטו במסגרת התוכנית כ-20 סטודנטים לתואר ראשון וכ-10 סטודנטים לתואר שני. הסטודנטים משתלבים בכלל החוגים בקמפוס בפיזור נרחב, ובשנה הנוכחית כ-20% השתלבו במקצועות הנדסה ומדעים מדויקים, כ-26% במקצועות הבריאות והרפואה, כ-47% במדעי החברה, הרוח ובמשפטים. היתר השתלבו בפקולטות לאמנות, ניהול, ומדעי החיים.

לאורך השנים אכן רואים גידול במספר הסטודנטים יוצאי אתיופיה באוניברסיטה כפי שעולה מן הטבלה הבאה:³⁸

טבלה 7 - סיכום נתוני מרשם תלמידים יוצאי אתיופיה חדשים בכל שנה (תארים ראשון, שני ושלישי) באוניברסיטת תל אביב

שנה	מספר סטודנטים יוצאי אתיופיה
2012	21
2013	27
2014	50
2015	52
2016	61
2017	37
2018	44
2019	54
2020	52

ד. תוכנית מובילים

רציונל מסלולי "ליווי"

תוכנית "מובילים", היא תוכנית שהחלה כפיילוט בפקולטה למשפטים באוניברסיטת תל אביב, והחל משנת 2018 הפכה לתוכנית קבועה והתרחבה לפקולטות נוספות. התוכנית פועלת להנגשת ההשכלה הגבוהה לבוגרי החינוך החרדי ובכללם גם ליוצאים בשאלה, ובמסגרתה מאותרים מועמדים בעלי פוטנציאל גבוה להצלחה בלימודים אקדמיים, המקבלים עזרה בקבלה לאוניברסיטה באמצעות ליווי ותנאי קבלה מותאמים למשתתפי התוכנית. תנאי הקבלה משתנים בין חוגים ומסלולים שונים באוניברסיטה.

תיאור התוכנית:

במסגרת התוכנית מוגדרים תנאי סף לכניסה לפקולטות ולחוגים השונים באוניברסיטה (כגון ציון מינימלי בבגרות או מעבר מכינה קדם-אקדמית, ציוני פסיכומטרי מינימליים, השלמת תואר אקדמי קודם וכן הלאה).³⁹ העומדים בתנאי סף אלו יכולים להתקבל במסגרת התוכנית למגוון רחב של פקולטות ותארים, בכללם תארים סלקטיביים כמדעי המחשב, הנדסה ורפואה. ההקלות בתנאי הכניסה כוללים התאמה ייעודית של מרכיבי הבחינה הפסיכומטרית לדרישות הקבלה למסלול הלימודים. כך, מועמדים הפונים למסלולים בהם לא נדרש ידע מתמטי לצורך לימודי התואר - למשל לימודי סוציולוגיה, אנתרופולוגיה, לימודי עבודה ועוד - פטורים מלהיבחן על חלק זה בבחינה הפסיכומטרית. משתתפי התוכנית זוכים גם לליווי בתהליך הקבלה ולקורס פסיכומטרי ייעודי. סטודנטים שהתקבלו לאוניברסיטה זוכים במסגרת התוכנית למערך תמיכה מקיף במהלך לימודיהם, הכולל תמיכה אישית, אקדמית, כלכלית וחברתית.

נתונים:

בשנת הלימודים הנוכחית לומדים במסגרת התוכנית כ-150 סטודנטים בשלושת התארים. כמחצית מהם לומדים לתואר הראשון, כמחצית לתואר שני, ושלושה לומדים לתואר שלישי. כ-20% מכלל הלומדים בתוכנית הינם יוצאים בשאלה. ההתפלגות המגדרית היא כ-50:50.

אחוז הנשירה בתוכנית הינו נמוך מאוד ועומד על 1.5 אחוז בשנה. לדברי מנהלי התוכנית זוהי תוצאה של הסינון הקפדני בכניסה ובזכות מעטפת התמיכה המשמעותית הניתנת במסגרת התוכנית.

4.8 אוניברסיטת בר-אילן

אוניברסיטת בר-אילן נוטלת חלק בתוכנית פוירשטיין באקדמיה.

א. מסלול העדפה מתקנת

רציונל מסלולי "חלופה"

מסלול העדפה מתקנת מופעל על ידי היחידה למעורבות חברתית ובמסגרתו מוענק פקטור הקלה בציון הסכם לאוכלוסיות פריפריאליות ואוכלוסיות מיוחדות, בדומה לתוכנית "ראויים לקידום".

תיאור התוכנית:

מועמדים מהפריפריה החברתית והגיאוגרפית שהתמודדו בתקופת לימודיהם בתיכון עם קשיים סוציו-אקונומיים, יכולים להגיש מועמדות במסגרת העדפה מתקנת במקביל להליך הרישום לאוניברסיטה. כל פנייה נבחנת על פי פרמטרים הכוללים התייחסות לרקע האישי של המועמד, האירועים והחסמים בתקופת התיכון וכן הלאה. העומדים בקריטריונים הבאים יכולים להגיש מועמדות: מועמדים בעלי תעודת בגרות ופסיכומטרי מהפריפריה החברתית והגיאוגרפית, עד גיל 30, שלא התחילו את לימודיהם האקדמיים במוסד לימודי אחר.

המועמדים נדרשים להגיש טפסים בהם נבדקת התאמה לימודית (כלומר שציון הסכם שלהם לא רחוק מרף הכניסה הנדרש לאותו החוג) וכן הפרמטרים שנקבעו. מקרים ייחודיים מוזמנים לראיון ונבדקים באופן פרטני. מסמכי המועמדים שנמצאו מתאימים מוגשים לוועדה ייעודית, במידה והבקשה מתקבלת נשלחת המלצה למחלקות, שמצדן משריינות כמה מקומות למועמדים אלו. המחלקות יכולות להחליט אם לקבל המלצה או לדחותה, אך בדרך כלל מקבלות את המלצות הוועדה.

נתונים:

על פי הנוהל האוניברסיטאי, כל מחלקה צריכה לשאוף לקבל שלושה אחוזים מהסטודנטים על בסיס העדפה מתקנת, אולם במכסה זו נכללים הנכנסים באמצעות תוכנית פוירשטיין ואוכלוסיות מיוחדות, כך שלמעשה מעטים נכנסים במסלול זה.

ב. מסלול חרדים בר-אילן ("הקמפוס החרדי")

רציונל מסלולי "ליווי"

לפני כשמונה שנים נפתח באוניברסיטת בר-אילן קמפוס ייעודי לבני החברה החרדית. במסגרת הקמפוס מתקיימים מסלולים ייעודיים לנשים וגברים בהפרדה מגדרית בתנאי קבלה ייחודיים.

תיאור התוכנית:

במסגרת הקמפוס מתקיימות תוכניות ייעודיות לנשים, וכן מכינה ייעודית המאפשרת קבלה לפקולטות מדעי הרוח והחברה עבור הגברים. בנוסף, קיימים סטודנטים חרדים - נשים וגברים - הבוחרים להשתלב במכינות הכלליות (ללא הפרדה מגדרית) ולאחריהן להשתלב במגוון רחב של פקולטות ומסלולים. אלו ואלו חוסים תחת המנהל של "הקמפוס החרדי".

נשים: עד לשנה זו פעלו שתי תוכניות ייעודיות לנשים - תואר ראשון בפסיכולוגיה ותואר ראשון בחינוך. החל משנה הבאה יפתח מסלול נוסף במדעי המידע. תנאי הקבלה למסלול ללימודי פסיכולוגיה ומדעי המידע הם תעודת בגרות הכוללת ארבע יחידות במתמטיקה ואנגלית בציון מעל 40,90⁴⁰ ובנוסף נדרשות הסטודנטיות לעבור בחינת מימ"ד⁴¹ בציון הנע בין 450-550 בהתאם לציוני הבגרות. שילוב שני תנאים אלו מייצר מין סכם חלופי המשקלל בגרות ובחינת מימ"ד, במקום בגרות ופסיכומטרי. בשל ההקלות ברף הקבלה הוחלט שהקבלה תהיה על תנאי, ובסוף שנה א' משוקללים ציוני הסטודנטיות כך שעל מנת להמשיך לשנה ב' על הממוצע לעמוד על ציון של 80 ומעלה. בסוף שנה זו נבדקים הישגי הסטודנטיות ואלו שעומדות בקריטריונים מקבלות אישור להיקלט כתלמידות מן המניין ולהמשיך לשנה הבאה באמצעות החלטה של ועדת חריגים. הקבלה לתואר ראשון בחינוך מותנת בהצגת תעודת מורה מוסמך בכיר. תעודה זו ניתנת ברוב מוסדות הלימוד הגבוהים הייעודיים לבנות הקהילה החרדית.⁴²

הנשים החרדיות המשתתפות בתוכנית זכות למעטפת תמיכה לימודית כגון שיעורי עזר.

גברים: כיוון שגברים חרדים מגיעים לאוניברסיטה ללא לימודי ליבה, על מנת להתקבל הם נדרשים ללמוד במכינה ייעודית במשך 12 חודשים. שלושת החודשים הראשונים מהווים קדם-מכינה אליה מתקבלים באמצעות אישור לימודים בישיבה. לאחר שלושת החודשים נבחנים הסטודנטים, ואלו שעומדים ברף שנקבע יכולים להמשיך ללימודי המכינה במסגרתה הם נבחנים במבחן מימ"ד ואמיר"ם, ומשם נקלטים במגוון תארים. מי שלמדו במסגרת המכינה הייעודית של הקמפוס החרדי

⁴⁰ בחלק ממוסדות החינוך החרדיים לא נבחנים במבחני בגרות אלא במבחנים מקבילים השקולים לשלוש יחידות, אולם ניתן להשלים ציון באמצעות מכינה ייעודית.

⁴¹ בחינת ידע המשמשת בדרך כלל לקבלה למכינות הקדם-אקדמיות, אולם במסגרת התוכנית משמשת כתנאי סף לכניסה לתואר עצמו, ראו [כאן](#).

⁴² מוסדות אלו מכונים "סמינרים" כיוון שבבסיסן הם יועדו לשמש כסמינרים להוראה. החל משנות ה-2000 קיים מגוון רב יותר של המסלולים הנלמדים בהם, אולם ברובם המוחלט לימודי ההוראה נחשבים ללימודי הבסיס וכל הבוגרות לומדות לימודים אלו.

יכולים להיקלט רק במדעי הרוח והחברה (כולל משפטים, כלכלה ועוד), ואלו שלמדו במסגרת המכינות הכלליות יכולים להשתלב במגוון רחב יותר של פקולטות ומסלולים. על פי כללי האוניברסיטה כל מחלקה רשאית לקבל על סמך שיקול דעתה, ומהמפוי עולה כי רובן מקבלות את הסטודנטים הללו בקבלה על תנאי בדומה לנהוג אצל הנשים. מעטפת התמיכה לה זוכים הגברים כוללת תמיכה לימודית, מלגת שכר לימוד, וחייילים משוחררים זכאים אף למלגת קיום.

נתונים:⁴³

בשתי הטבלאות הבאות מפורטים הנתונים המתייחסים לקמפוס החרדי באוניברסיטת בר-אילן, ובטבלה השלישית פירוט של הסטודנטים החרדים בבר אילן המשולבים במכינות הכלליות:

טבלה 8 - תוכנית קמפוס חרדי - נשים, תואר ראשון, שנת הלימודים תשפ"א

סוג התואר	מתקבלות	מתחילות לימודים	נושרות בתחילת שנה ראשונה	נושרות בין שנה א' ל-ב'
תואר ראשון בפסיכולוגיה	45	40	3-4	2
תואר ראשון בחינוך	15	10	1	אין

טבלה 9 - מסלולי מכינת הקמפוס החרדי - גברים

שנת הלימודים	נרשמים	נושרים	קבלה לתואר ראשון בבר-אילן
תשפ"א	16	3	טרם
תש"ף	18	4	0
תשע"ט	25	1	7

טבלה 10 - מסלול מכינת ייעודית - קמפוס הכללי, חרדים המשולבים במכינות הכלליות

שנת הלימודים	נרשמים	נושרים	קבלה לתואר ראשון בבר-אילן
תשפ"א	22	1	טרם
תש"ף	10	1	7
תשע"ט	0	0	0

4.9 האוניברסיטה העברית

האוניברסיטה העברית נוטלת חלק בתוכנית "ראויים לקידום" ובתוכנית פורשטיין באקדמיה ובמסגרות אלו מתקבלים הרוב הגדול של האוכלוסיות הפריפריאליות לאוניברסיטה.

א. תוכנית אחותינו/נחשונים

רציונל מסלולי "חלופה"

תוכנית "אחותינו" היא תוכנית ללימודי תואר ראשון בסיעוד ותואר ראשון בריפוי בעיסוק באוניברסיטה העברית, המיועדת ליוצאי העדה האתיופית. התוכנית היא פרי שיתוף פעולה של עמותת "לאופק" עם האוניברסיטה העברית, נשות הדסה ובית הספר לסיעוד על שם הנרייטה סאלד, והיא מתופעלת על ידי העמותה.⁴⁴ התוכנית החלה בשנת 2016 במסלול לתואר אקדמי בסיעוד תחת השם "אחותינו", ובשנת הלימודים הנוכחית (תשפ"א) התרחבה ונוסף מסלול ללימודי תואר ראשון בריפוי בעיסוק באוניברסיטה תחת השם "נחשונים" המתקיים בשיתוף עם הפקולטה לריפוי בעיסוק.

תיאור התוכנית:

התוכנית נבנתה לאחר זיהוי האתגרים והחסמים העומדים בפני צעירים בני העדה האתיופית המונעים מהם להשתלב במסלולי לימוד אקדמיים ולהתמיד בהצלחה. מסלולי הלימודים בתוכנית כוללים שנת מכינה וארבע שנות לימודים באוניברסיטה העברית.

תנאי הקבלה לשני מסלולי התוכנית - בסיעוד ובריפוי בעיסוק, זהים: תעודת בגרות מלאה הכוללת 4 יחידות אנגלית לפחות, או ציון אמי"ר מקביל,⁴⁵ ללא צורך בציון פסיכומטרי. העומדים בתנאי הסף ניגשים לאבחון דינאמי LAPD (מבחן פורשטיין) מסובסד⁴⁶ ואלו שנמצאים מתאימים עוברים לוועדת מיון של האוניברסיטה ולאחר מכן לראיון אישי הבודק את מידת המוטיבציה להשתלב בלימודים. בשנת המכינה לומדים התלמידים בעיקר מתמטיקה, כימיה ואנגלית. המסיימים בהצלחה את שנת המכינה בציון ממוצע של 80 לפחות, נקלטים כסטודנטים מן המניין בבית ספר לסיעוד או בריפוי בעיסוק, על פי המסלול בו בחרו.

הסטודנטים בתוכנית זוכים למעטפת תמיכה הכוללת קורס אסטרטגיות למידה לפני פתיחת שנת הלימודים, סדנת הכנה למבחנים, ליווי יעוץ ותמיכה של מנהלת התוכנית, מימון שכר לימוד, מלגת קיום חודשית, מימון מגורים במעונות האוניברסיטה⁴⁷ ושיעורי תגבור במידת הצורך.

⁴⁴ עמותת לאופק מקדמת פרויקטים של תעסוקה והשכלה בקרב מגוון קהלים, ומפתחת תוכניות ייעודיות בהתאמה לאוכלוסיית השונות. לעמותה אין קשר למסלול אופק באוניברסיטת חיפה.

⁴⁵ בחינת אמי"ר היא בחינת מיון באנגלית שנועדה לאפשר למוסדות הלימוד לעמוד על רמת ידיעותיו של המועמד בשפה האנגלית.

⁴⁶ 150 ש"ח דמי רצינות.

⁴⁷ המלגה על סך 1,400 ש"ח. הסטודנטים מחויבים למגורים במעונות כחלק מהתוכנית.

נתונים:

בשנת הלימודים הנוכחית (תשפ"א) יש בתוכניות 5 מחזורים - 73 סטודנטיות וחמישה סטודנטים, סך הכל 78 תלמידים. הבוגרים הראשונים עתידים לקבל את תעודת הגמר בימים אלו. הודות ליתרונות התוכנית ולמאפייניה הייחודיים, שיעור הנשירה מהמסלול הוא עומד על 1.5% בלבד. ממוצע הציונים של משתתפי התוכנית תואם לזה של כלל הסטודנטים ללימודי התואר.

4.10 הטכניון

הטכניון נוטל חלק בתוכנית הארצית "ראויים לקידום".

א. אפיק קבלה מקוצר מלימודי חוץ בטכניון

רציונל "מהאקדמיה לאקדמיה"

מסלול האפיק המקוצר מאפשר ללומדים בו להתקבל לטכניון לסמסטר ב', על פי הישגיהם בסמסטר א', אותו הם לומדים במסגרת היחידה ללימודי המשך ולימודי חוץ של הטכניון.⁴⁸

תיאור התוכנית:

במהלך הסמסטר הראשון של לימודי החוץ, לומדים המועמדים את המערכת המומלצת של סמסטר א' במסלול אליו הם רוצים להתקבל בטכניון. מועמדים שהשלימו את מספר נקודות הזכות הנדרשות, בתנאים הנדרשים ובציון שנקבע,⁴⁹ יכולים להתקבל לטכניון לסמסטר ב' כסטודנטים מן המניין תוך הכרה בנקודות הזכות שצברו, בכפוף למכסות של כ-5%. מועמדים שאינם עומדים בתנאי הקבלה של האפיק המקוצר, יכולים להמשיך לאפיק הארוך של שנה אקדמית מלאה. הקבלה הינה על פי דרישות המעבר מהאוניברסיטה הפתוחה.⁵⁰ החל משנת הלימודים תשפ"ב תידרש זכאות לתעודת בגרות על מנת להתקבל באמצעות מסלול זה.

ב. קבלה על סמך תעודת בגרות ובחינת סיווג במתמטיקה⁵¹

רציונל מסלולי "חלופה"

מסלול זה מיועד למועמדים חסרי רקע אקדמי - כולל בוגרי המכינה של הטכניון - ומאפשר, בתנאים מסוימים, החלפת הבחינה הפסיכומטרית בבחינת סיווג במתמטיקה של הטכניון.

48 להרחבה ראו כאן.

49 17 נקודות זכות לפחות בסמסטר אחד, לא כולל קורסי שפות וספורט, בציון ממוצע של 80 ובציון של לפחות 70 בכל מקצוע.

50 להרחבה ראו כאן.

51 להרחבה ראו כאן.

תיאור התוכנית:

על המועדים לתוכנית לעמוד בדרישות הידע בעברית ובאנגלית הנדרשות באופן גורף לקבלה בטכניון, ובנוסף להחזיק בתעודת בגרות הכוללת: 5 יחידות לימוד במתמטיקה, לפחות 4 יחידות לימוד באנגלית, ומקצוע מדעי נוסף בהיקף 5 יחידות לימוד, שלושתם בציון 80 ומעלה. העומדים בתנאים אלו יכולים לגשת למבחן סיווג במתמטיקה שמחליף לחלוטין את הבחינה הפסיכומטרית ויוצר סכמ חלופי של בגרות ומבחן הסיווג. ציון הבחינה תקף לאותה תקופת רישום בלבד.⁵²

4.11 המרכז הבינתחומי הרצליה

א. תוכנית ישראל שבלב

רציונל מסלולי "ליווי"

תוכנית "ישראל שבלב" הינה תוכנית למנהיגות ומצוינות המיועדת לבני העדה האתיופית. על פי מסמכי התוכנית, מטרתה היא "להכשיר דור פורצי דרך מהקהילה האתיופית למנהיגות לאומית ואיוש עמדות מפתח על מנת ליצור שינוי חברתי בישראל". התוכנית פועלת במרכז הבינתחומי הרצליה משנת 2006.

תיאור התוכנית:

התוכנית מיועדת לבני העדה האתיופית שטרם רכשו השכלה אקדמית, בעלי בגרות מלאה הכוללת 4 יחידות במתמטיקה ואנגלית בציון של 80 לפחות, שהינם גם בוגרי שירות צבאי ביחידות בעלות אופי קרבי או יוצאי קצונה צבאית, או שעשו שירות לאומי משמעותי. התוכנית מאפשרת קבלה לכלל מסלולי הלימוד המוצעים במרכז הבינתחומי לעומדים בדרישות אלו.⁵³

הסטודנטים שנקלטים לתוכנית זוכים במלגת לימודים מלאה ומלגת קיום סטודנטאלי, כמו גם לליווי וחניכה חברתית, אישית ואקדמית, תוך שימת דגש על לימוד השפה האנגלית. בשנה האחרונה ללימודיהם משתתפים הסטודנטים בסדנאות הכנה לתעסוקה. לתלמידים מצטיינים מתאפשרת התמחות מקצועית בחו"ל.

נתונים:

לתוכנית כ-70 בוגרים. בשנת הלימודים הנוכחית (תשפ"א) נקלטו 13 סטודנטים בתוכנית. בכל אחת מהשנתיים הקודמות (תש"ף ו-תשע"ט) 9 סטודנטים, ובשנת הלימודים תשע"ח - 10 סטודנטים. בחמש השנים האחרונות, מבין סך כל המתקבלים נשר סטודנט אחד בלבד.

52 להרחבה ראו כאן.

53 כאשר במסלולים הבאים קיימות דרישות נוספות: מדעי המחשב - קבלה על בסיס דרישות בית ספר למדעי המחשב, או מעבר שנת קליטה בלימודי מדעי המחשב בתוכנית "קרן אור" בממוצע 85 לפחות. חשבונאות - קבלה על בסיס דרישות בית ספר. כלכלה - 5 יחידות בגרות במתמטיקה.

54 מלגת הקיום עומדת על כ-65,000 ₪ לשנה ובנוסף משלמים הסטודנטים דמי רצינות של 1,000 ₪ לשנה במהלך לימודי התואר הראשון.

ב. תוכנית קרן אור

רציונל מסלולי "ליווי"

תוכנית "קרן אור" מיועדת ליוצאי שכונות שיקום, מצוקה ועיירות פיתוח בעלי נזקקות כלכלית מוכחת, שאינם עומדים בתנאי הקבלה הרגילים. התוכנית מאפשרת למועמדים מתאימים להשיג תואר אקדמי סלקטיבי, על מנת שיוכלו להשתלב בענפים המתאפיינים בתשואה כלכלית גבוהה כהיי-טק או במגזר העסקי.

תיאור התוכנית:

התוכנית מיועדת לעומדים בקריטריונים סוציו-אקונומיים של נזקקות כלכלית מוכחת, שסיימו שירות צבאי/לאומי מלא או בעלי פטור שביצעו שירות אזרחי או התנדבותי. זכאים להגיש מועמדות לתוכנית מועמדים שאינם בעלי נתוני קבלה המאפשרים להתקבל במסלול הרגיל, ושאינם בוגרי לימודים על-תיכוניים או תואר ראשון קודם בתחום אחר, בעלי זכאות לתעודת בגרות מלאה, ללא צורך בפסיכומטרי.

הקבלה לתוכנית מותנית בעמידה בהצלחה בשלבי המיון השונים הכוללים: סדנת מיון, ראיון אישי ומפגש דינמיקה קבוצתית, וכן קורס הכנה במתמטיקה שבסימומו נקבע מי מהמועמדים יתקבלו לתוכנית. התלמידים מתמיינים לשלושה מסלולי לימוד: תואר B.Sc. במדעי המחשב; תואר B.A. במנהל עסקים - חשבונאות; ותואר B.A. דו-חוגי בכלכלה ויזמות עם התמחות במדעי נתוני (Data Science).⁵⁵

המשתתפים בתוכנית זוכים למלגה בגובה של כ-90% משכר הלימוד בבינתחומי⁵⁶ וכן בליווי אקדמי ואישי צמוד, בתוכנית לימודים מותאמת ובחונכות.

נתונים:

בשנת הלימודים תשפ"א נקלטו 15 סטודנטים בתוכנית, בתש"ף - 16, בתשע"ט - 15, ובתשע"ח - 18. בחמש השנים האחרונות, מתוך כל המתקבלים נשרו חמישה סטודנטים.

ג. המסלול המיוחד למנהל עסקים, לכלכלה ולקיימות-כלכלה

רציונל מסלולי "חלופה"

המסלול פתוח לכל ונותן הזדמנות למועמדים שאינם עומדים בתנאי הקבלה הרגילים.

⁵⁵ תוכנית הלימודים במדעי המחשב נפרסת על פני ארבע שנים במקום שלוש כדי להקל על העומס הלימודי (תוכניות הלימודים בחשבונאות ובכלכלה-יזמות נמשכות שלוש שנים).

⁵⁶ יתרת שכר הלימוד לתשלום על ידי הסטודנטים עומדת על 12,000 ₪ לתואר כולו (לבד ממסלול חשבונאות בו עומדת העלות הכוללת של התואר על סך 22,524 ₪) ותשלומה נפרש על פני כל שנות הלימוד.

תיאור התוכנית:

למסלול זה יכולים להתקבל - ללא תלות בציון הפסיכומטרי - בעלי זכאות לבגרות בציון ממוצע של 85 ומעלה, שברשותם 4 יחידות מתמטיקה בציון עובר או 3 יחידות מתמטיקה בציון 80 לפחות, ובנוסף 4 יחידות אנגלית.

מסלול הקבלה מבוסס על קורס ייעודי, בעלות של 3,300 ₪, המתמקד בנושאים מתמטיים ברמה של 4 יחידות בבגרות. המועמדים מתקבלים ללימודים בתנאי שעברו את הבחינה בתום הקורס בציון מעבר, אשר נקבע על ידי ועדת הקבלה של בית הספר.

נתונים:

בשנת הלימודים הנוכחית (תשפ"א) נקלטו במסלול זה 78 סטודנטים, בתש"ף - 77, בתשע"ט - 65, ובתשע"ח - 100.

4.12 טבלה 11 - סיכום מסלולי קבלה אלטרנטיביים על פי רציונל מרכזי

* מספרי המשתתפים בתוכניות השונות מתייחסים לסך כל המשתתפים הפעילים בעת כתיבת הדוח, כפי שנמסרו על ידי מנהלי התוכניות והמוסדות האקדמיים. כלומר, בתוכנית שנמשכת לאורך שנים או לאורך מספר תארים מחושבים סך כל המשתתפים בה כעת בכל השנים והתארים יחד.
 ** הסימן - - משמעותו שלא התקבלו נתונים.

שם התוכנית	גורם מפעיל/ מתכלל	היכן פועלת התוכנית	אוכלוסיית יעד/ תנאי סף	משך התוכנית	מספר משתתפים כולל בשנה הנוכחית	האם דרושה בחינה פסיכומטרית?	יחס סינון לפני הכניסה לתוכנית	אחריות לפרסום התוכנית	ליווי לאחר הקבלה לאוניברסיטה	אחוז נשירה מהלימודים מקרב משתתפי התוכנית	מקור מימון
1. מצטייני פריפריה	אוניברסיטת תל אביב	אוניברסיטת תל אביב	תלמידים מצטיינים מהפריפריה	במהלך הקבלה ובמשך כל התואר הראשון	כ-120	לא	1:5	משרד החינוך	מלגת שכר לימוד, מלגת קיום וסיוע בלימודים	--	משרד החינוך ואוניברסיטת תל אביב
2. מובילים	אוניברסיטת תל אביב	אוניברסיטת תל אביב	חרדים/ות	במהלך הקבלה וכל שנות הלימודים במוסד	150	משתנה, כל פקולטה מתאימה את תנאי הכניסה	--	מדורי רישום	שיעורים פרטיים, עזרה נפשית, מסגרת חברתית	1.5%	ות"ת במסגרת תוכנית החומש. סטודנטים משלמים 10 ש"ח לשיעורים פרטיים ו-60 ש"ח לשירות הפסיכולוגי
3. מסלול כלכלה וקיימות	המרכז הבינתחומי הרצליה	המרכז הבינתחומי הרצליה	בעלי יכולת שאינם עומדים בתנאי הקבלה	כחודשיים	78	לא	--	--	לא	--	--
4. אדמאס	אוניברסיטת תל אביב	אוניברסיטת תל אביב	בני/בנות העדה האתיופית	לאורך תהליך הקבלה וכל שנות הלימודים במוסד	157	כן, צריך להיות קרוב לרף הנדרש בכל פקולטה	--	מדורי רישום	חונכות אישית, תמיכה אקדמית, סדנאות ליווי וסיוע במימון הוצאות	--	ות"ת במסגרת תוכנית החומש, אוניברסיטת תל אביב וקרן אדמונד דה רוטשילד
5. שער לאקדמיה	עמותת אלומה	אוניברסיטת בן-גוריון, מכללת ספיר, אחווה, אשקלון	בדואים/ות	מהתיכון ועד סיום הלימודים האקדמיים	כ-700	לא	1:8	דרך בתי הספר התיכוניים בהם מופעלת התוכנית	מעטפת תמיכה ייעודית	58% עד סוף שנת המכינה ו-16% מקרב מי שהתחילו שנה א'	ות"ת במסגרת ייעודית
6. ישראל שבלב	המרכז הבינתחומי הרצליה	המרכז הבינתחומי הרצליה	בני/בנות העדה האתיופית	לאורך תהליך הקבלה וכל שנות הלימודים במוסד	32	לא	--	--	ליווי אישי, מימון שכ"ל, מלגת קיום ומגורים, שיעורי תגבור, סדנאות הכנה לתעסוקה	0.7%	--
7. קרן אור	המרכז הבינתחומי הרצליה	המרכז הבינתחומי הרצליה	בני/בנות שכונות שיקום ועיירות פיתוח	לאורך תהליך הקבלה וכל שנות הלימודים במוסד	46	לא	--	--	שכר לימוד, מלגה, ליווי אקדמי, חונכות	3.5%	המרכז הבינתחומי ופילנתרופיה
8. תוכנית לבני העדה האתיופית	אוניברסיטת חיפה	אוניברסיטת חיפה	בני/בנות העדה האתיופית	לאורך תהליך הקבלה וכל שנות הלימודים במוסד	170	כן, נדרש ציון מינימלי 400	--	באתר היחידה למצוינות אקדמית כגון הישגים, עולים ביחד, מרכזי צעירים, שותפות חיפה-בוסטון וקורסי פסיכומטרי המיועדים לבני העדה האתיופית	חונכות, שיעורי עזר, סבסוד מעונות, מלגות, יעוץ להרגלי למידה, לבחירת מסלול לימודים ולהשתלבות בשוק העבודה, טיפול פסיכולוגי, אבחוני לקויים למידה, מימון נסיעות.	נמוכה מאוד	אוניברסיטת חיפה ו-ות"ת
9. הקמפוס החרדי (גברים, נשים ומכינות כלליות)	בר-אילן	בר-אילן	חרדים/ות	שנה א'	88	לא (נדרשת בחינת מימ"ד במקום)	--	--	--	--	--

ליווי

שם התוכנית	גורם מפעיל/ מתכלל	היכן פועלת התוכנית	אוכלוסיית יעד/ תנאי סף	משך התוכנית	מספר משתתפים כולל בשנה הנוכחית	האם דרושה בחינה פסיכומטרית?	יחס סינון לפני הכניסה לתוכנית	אחריות לפרסום התוכנית	ליווי לאחר הקבלה לאוניברסיטה	אחוז נשירה מהלימודים מקרב משתתפי התוכנית	מקור מימון
------------	-------------------	--------------------	------------------------	-------------	--------------------------------	-----------------------------	-------------------------------	-----------------------	------------------------------	--	------------

מהאקדמיה לאקדמיה

10. אפיקי מעבר	אין גורם יחיד	האוניברסיטה הפתוחה ומכללות ספיר ומכללת אחווה וכן כל האוניברסיטאות	פתוח לכל	שנה א'	תוכנית ארצית מקיפה, לא ידוע מספר מדויק	על פי רוב לא	--	--	לא	--	--
11. קורסים מקוונים	אוניברסיטת תל אביב	אוניברסיטת תל אביב ותיכונים נבחרים	פתוח לכל	בשלב הקבלה	150	במסלול קבלה מלאה - לא נדרש ציון פסיכומטרי. במסלול בונס לציון התאמה נדרש פסיכומטרי	15:100	--	לא	--	אוניברסיטת תל אביב
12. אופק	אוניברסיטת חיפה	הפקולטה למשפטים חיפה	אחד מהתנאים: סכמ מעל 600; פסיכומטרי מעל 660 וזכאות לתעודת בגרות; ממוצע ציוני בגרות 95 ומעלה, גם ללא ציון פסיכומטרי; סיום לימודים אקדמיים קודמים; בקיאות באנגלית. בנוסף, מעבר בחינת התאמה של הפקולטה.	לאחר הקבלה, המועמדים נחשבים תלמידי אופק בשנה הראשונה, שלאחריה הם הופכים לסטודנטים מן המניין	כמה עשרות	קבלה ללא פסיכומטרי היא אחת מ 4 אפשרויות קבלה לתוכנית	--	--	תמיכה בלימודים, תמיכה במציאת התמחויות	--	ות"ת ואוניברסיטת חיפה

חלופה

13. נתיב לאקדמיה	אוניברסיטת בן-גוריון	היחידה ללימודים קדם אקדמיים באוניברסיטת בן-גוריון	פתוח לכל	13 שבועות	בין 600 ל-700	לא	אין תהליך סינון, כל מי שמשלם נכנס	לא מפרסמים	לא	--	המשתתפים עצמם - 5,800 ש"ח עבור השתתפות
14. תוכנית פוירשטיין באקדמיה	מכון פוירשטיין	אוניברסיטאות בר-אילן, העברית, חיפה ואריאל, המרכז האקדמי רופין, מכללת ספיר (עו"ס ומדמ"ח), אוניברסיטת תל אביב (מסגרת מצומצמת)	בני/בנות העדה אוכלוסיות פריפריה כולל ערבים, בדואים ודור ראשון להשכלה.	לאורך תהליך הקבלה וכל שנות הלימודים במוסד	240	כן, נדרש ציון מינימלי 400	1:2	רכזי צעירים, תוכניות מיצוי השכלה גבוהה, דרך האוניברסיטאות בפרסום רשמי	תמיכה אקדמית ותמיכה חברתית	5%	מכון פוירשטיין, קרן אדמונד דה רוטשילד, הפדרציה היהודית של ניו-יורק וקרנות נוספות
15. אחותינו/ נחשונים	עמותת לאופק	האוניברסיטה העברית - סיעוד וריפוי בעיסוק	בני/בנות העדה האתיופית	לאורך תהליך הקבלה וכל שנות הלימודים במוסד	78	לא	15:100	--	ליווי אישי, מימון ש"כ"ל מלגת קיום ומגורים, שיעורי תגבור	1.5%	האוניברסיטה העברית ועמותת לאופק. משרד הביטחון מממן את המכינה
16. ראויים לקידום	האגודה לקידום החינוך ירושלים	האוניברסיטאות העברית, חיפה, בן-גוריון ותל אביב	אוכלוסיות פריפריאליות ובעלי נסיבות אישיות	כחודשיים לפני תהליך הקבלה ללימודים האקדמיים	700-780	כן	פונים בין 1,000 ל-1,200 בשנה	מדורי רישום וקבלת תלמידים, מרכזי צעירים, לשכות לחיילים משוחררים	לא	--	דמי הרישום של המשתתפים, המשלמים 100 ש"ח כל אחד
17. העדפה מתקנת	בר-אילן	בר-אילן	אוכלוסיות מיוחדות ופריפריאליות עד גיל 30	לאורך תהליך הקבלה	--	כן	--	במדור רישום	עזרה אקדמית (בתשלום)	--	אוניברסיטת בר-אילן, הסטודנטים המשתתפים משלמים עבור סיוע לימודי

57 כפי שצוין בטבלה לעיל, מספרי המשתתפים בתוכניות השונות מתייחסים לסך הכל המשתתפים הפעילים בעת כתיבת הדוח, כפי שנמסרו על ידי מנהלי התוכניות והמוסדות האקדמיים. כלומר, בתוכנית שנמשכת לאורך שנים או לאורך מספר תארים מחושבים סך כל המשתתפים בה כעת בכל השנים והתארים יחד.

פרק הדיון מחולק לשניים - ראשית מפורטים האתגרים של המחקר עצמו, ושנית מפורטות התובנות והמסקנות אשר עלו מהמחקר לגבי השטח ומתוכן נוסחו ההמלצות להמשך.

א. אתגרים מרכזיים במחקר

כאמור בפתיחת דוח זה, **מחקר המיפוי הנוכחי מייצר בפעם הראשונה בסיס מידע לגבי תחום נרחב שטרם מופה עד כה - מסלולים המאפשרים קבלה לאקדמיה בעזרת מעקפים שונים לחסם הבחינה הפסיכומטרית.** על אף המידע הרב שנאסף במסגרת המחקר ובסיס המידע שנוצר בעקבותיו, חשוב לציין כי המיפוי ואיסוף המידע נתקלו במספר אתגרים מרכזיים, אותם יש לקחת בחשבון בהמשך העבודה על התחום:

1. חסר במידע מפולח ואיכותי - כפי שנסקר בפירוט לעיל, תחום המסלולים האלטרנטיביים הינו תחום נרחב, מגוון, מורכב ורב-מימדי אשר טרם נחקר ומופה, ואשר לא קיים במסד נתונים כלשהו. המידע לגבי התוכניות השונות - אלו המופעלות על ידי האוניברסיטאות ואלו המופעלות על ידי עמותות חיצוניות בשיתוף פעולה עם המוסדות האקדמיים - מבוזר מאוד. מהמיפוי עולה כי גם למנהלי התוכניות ידע מוגבל לגבי תוכניות אחרות הפועלות בתחום, ואפילו בתוך אותו מוסד אקדמי לעיתים אין היכרות ושיתוף ידע בין תוכניות שונות הפועלות בו. עובדה זו הקשתה מאוד להגיע לתוכניות השונות ודרשה שימוש במודל מחקרי של "כדור שלג", בו כל אחד מהמרואינים שיתף במידע שיש לו ופתח פתח להיכרות עם תוכניות ושחקנים נוספים.

אתגר המחסור במידע התגלה גם לגבי התוכניות עצמן, שכן בחלק ניכר מהן חסר מידע רב בהקשרים המרכזיים שהניעו את המחקר הנוכחי. מידע כזה כולל למשל פילוח של משתתפי התוכניות על פי האוכלוסיות אליהם הם משתייכים (אזרחים ערבים, חרדים, יוצאי אתיופיה, דור ראשון להשכלה גבוהה וכן הלאה); מעקב אחר משתתפי התוכניות לאורך זמן (כדי לבחון את שילובם באקדמיה, רמת הציונים, אחוזי הנשירה, משך הלימודים ותנאי סיום התואר); וכן מעקב אחר שילוב בוגרי התוכניות בשוק העבודה (כדי לבחון שילוב בתעסוקה בתחום בו למדו, תעסוקה איכותית וכן הלאה).

סיבה אחת לבעייתיות זו היא העובדה כי חלק ניכר מהתוכניות הינן חדשות יחסית, משום שקמו רק בשנים האחרונות או משום שהרחיבו את פעילותן לאוכלוסיות חדשות או מוסדות נוספים רק לאחרונה. לדוגמה, תוכנית "שער לאקדמיה" החלה לפעול בשנת 2015 במכללת ספיר, ורק משנת הלימודים 19-2018 הורחבה לעוד ארבעה מוסדות. על פי הנתונים עולה שתוך שנה מספר הסטודנטים שלומדים בשנת שער לאקדמיה זינק מכ-100 סטודנטים (תשע"ח) ל-385 סטודנטים (תשע"ט). בדומה לכך, תוכנית פוירשטיין באקדמיה יועדה במשך שנים רק ליוצאי אתיופיה, ורק בשלוש השנים התרחבה לעוד אוכלוסיות פריפריה ולמוסדות אקדמיים נוספים.

"שנת הקורונה" היוותה אתגר נוסף מבחינת איסוף נתונים, שכן במהלכה עשו המוסדות השונים מאמצים מיוחדים להנגיש את הכניסה אליהם גם למי שבשל מגבלות הקורונה לא עמדו בתנאי הסף של הבחינה הפסיכומטרית. ואולם, מסלולים שונים שקמו בעקבות אילוץ זה פועלים למעשה רק שנה בודדת וטרם קיימים לגביהם מדדים ברורים. כמו כן טרם התקבלו החלטות בקרב חלק מהמוסדות אם להמשיך ולמסד מסלולים אלו או לחלופין לבטלם עם החזרה לשגרת הלימודים.⁵⁸

סיבה נוספת הינה כי רוב התוכניות לא כוללות כחלק מובנה מרכיבים של הערכה מפורטת ו/או חיצונית, וכך לא קיימים בידיהם הנתונים המפולחים. יוצאות מהכלל הן התוכניות המופעלות במלואן על ידי עמותות - כתוכנית פוירשטיין באקדמיה, תוכנית אחותינו/נחשונים ותוכנית שער לאקדמיה.

סיבה שלישית לחוסר במידע איכותי ומפולח הוא הנתק הקיים בין חלק מהתוכניות לבין המוסדות האקדמיים, אשר אינו מאפשר לעקוב באופן איכותי אחר בוגרי התוכניות. דוגמה מובהקת הינה העובדה כי האגודה לקידום החינוך, אשר מפעילה את תוכנית "ראויים לקידום", אינה מקבלת מהמוסדות האקדמיים פירוט לגבי כמה ואילו ממומלציה התקבלו לאוניברסיטאות ולמחלקות השונות בעקבות הגדרתם כ"ראויים לקידום", ומן הסתם גם לא לגבי הצלחתם בלימודים לאחר הקבלה. כתוצאה מכך, לא קיים מעקב אחר האפקטיביות של הגדרה זו בקבלה לאקדמיה ובהצלחה בלימודים בהמשך הדרך.

2. קושי בשיתוף מידע - מגבלה נוספת משמעותית שהתגלתה במהלך מחקר זה הינה הקושי באיסוף מידע מהמוסדות האקדמיים, בשני מובנים. ראשית, בשל מגבלת הזמן שניתן למחקר זה והעובדה כי במוסדות השונים קיימות פונקציות מגוונות ותהליכים בירוקרטיים אותם צריך לצלוח כדי להגיע לנתונים על כל תוכנית ותוכנית. שנית, משום הקושי המובנה של המוסדות האקדמיים לחלוק מידע כזה, בין אם משום שקשה לדלות אותו ממאגרי המידע של האוניברסיטה, לפלחו ולהציג אותו ובין אם מסיבות אחרות המקשות על השיתוף בנתונים.

ב. תובנות מהשטח - אתגרים, מגמות והמלצות להמשך

1. אתגרי התוכניות:

בחלק זה מפורטים האתגרים והחסמים המרכזיים שעלו מניתוח התוכניות השונות. חלק מאתגרים אלו חזרו שוב ושוב בראיונות עם מנהלי התוכניות, וחלק מהם רלוונטיים במיוחד לתוכניות בודדות, אולם נראה כי כדי למסד, להנגיש, להרחיב ולמקצע את התחום כולו, יש חשיבות רבה להצפתם ולהבנתם של אתגרים אלו.

גיוס משתתפים וחסימי הכניסה: אתגר מובהק המשותף לחלק ניכר מהמסלולים האלטרנטיביים, ובפרט לתוכניות "ליווי", הינו אתגר איתור מועמדים מקבוצות היעד שכל תוכנית מגדירה, העומדים בתנאים הספציפיים הנדרשים עבור כל תוכנית ותוכנית. לאתגר גיוס משתתפים מספר סיבות:

⁵⁸ לדוגמה, באוניברסיטת תל אביב, במסגרת שנת הקורונה הופעל מתווה קבלה מיוחד במסגרתו התאפשרה קבלה מלאה (לא על-תנאי), ללא צורך בבחינה הפסיכומטרית למגוון מסלולים. בפקולטה למשפטים החליטו להאריך את המתווה גם לשנת הלימודים הבאה (תשע"ב), אך רק עבור האוכלוסייה החרדית.

ראשית, אתגר קהלי היעד: חלק מהתוכניות, בעיקר אלו המיועדות מלכתחילה לאוכלוסיות פריפריה, פועלות לגייס משתתפים מקרב אוכלוסיות בהן אחוזי ההשתתפות בהשכלה גבוהה, ובהשכלה אוניברסיטאית בפרט, נמוכים מאוד. חלק ניכר מבני ובנות אוכלוסיות אלו הם דור ראשון להשכלה גבוהה, מגיעים ממוסדות חינוך מוחלשים, מקהילות שלא בהכרח מאפשרות לימודים בריחוק גיאוגרפי מהבית וכן הלאה. עקב כך, התוכניות מתקשות לעיתים לאתר ולגייס מביניהם את אלו המעוניינים והמתאימים להשכלה גבוהה, בפרט במסלולים סלקטיביים.

שנית, אתגר 'שערי הכניסה': התוכניות המנגישות כניסה לאקדמיה ופותרות את שעריה תוך התגברות על חסם הפסיכומטרי, כוללות בעצמן "שערי כניסה" אשר לעיתים קרובות מקשים על קהלי היעד להיכנס אליהן. "שערים" אלו יכולים לכלול עלויות כלכליות, תנאי סף אקדמיים המוגדרים על ידי האוניברסיטאות, מילוי טפסים ותהליכים ביורוקרטיים, התחייבות להארכת משך הלימודים וכן הלאה, המהווים חסם בפני האוכלוסיות הפריפריאליות המוחלשות עבורן נוסדו התוכניות מלכתחילה. ואכן, מהמיפוי עולה כי בחלק ניכר מהתוכניות קיים פער משמעותי בין מי שמגישים מועמדות אליהן לבין מי שמתקבלים אליהן או מתקבלים דרכן לאקדמיה.

שלישית, אתגר הסינון: כיוון שתוכניות אלטרנטיביות - בעיקר אלו הפועלות תחת רציונל "חלופה" ורציונל "ליווי" - מאפשרות כניסה לאקדמיה על סמך דרישות מופחתות, הן נמצאות תחת "זכוכית מגדלת" של המוסדות האקדמיים, הנדרשים לעמוד בסופו של יום במדדים קשיחים של הצלחה, נשירה וכן הלאה. בשל הבחינה המדוקדקת תחתיה נמצאות התוכניות, ניתן לדמות את מערך הסינון בו הן משתמשות לכַבֵּרָה בעלת חרירים צפופים ביותר המאפשרים לאחוז קטן מאוד ממי שמביע עניין בתוכנית להתקבל אליה בסופו של תהליך. למשל, בתוכניות "שער לאקדמיה" ו"אחותינו/נחשונים" הסינון עומד על יחס של 1:10 ממביעי העניין, ויחס של קרוב ל-1:5 בין אלו שעומדים בתנאי הסף הראשוניים לבין אלו שנקלטים בתוכנית.

ולבסוף, אתגר השיווק: חלק ממנהלי התוכניות התייחסו לקשיי שיווק משמעותיים מבחינת היכולת שלהם להגיע באופן אפקטיבי לאוכלוסיות היעד, בצורה, בשפה ובפלטפורמות מתאימות ומזמינות, אשר יעלו את המודעות של האוכלוסיות הזכאיות ויעודדו אותן להשתמש בשירותי התוכנית. נראה כי בקרב חלק ניכר מאוכלוסיות היעד המודעות לקיומן של התוכניות השונות עדיין נמוכה למדי.

מימון: חלק מהתוכניות שמופו במחקר זה - בפרט תוכניות הכוללות מעטפת ותהליכי ליווי משמעותיים לאוכלוסיות מוחלשות - מתאפיינות בהשקעה משמעותית בכל אחד מהמשתתפים. השקעה גבוהה במיוחד נדרשת עבור אוכלוסיות קצה - אוכלוסיות שהפער בין מצבן האקדמי לבין דרישות האוניברסיטאות והיכולת לסיים לימודים אקדמיים בהצלחה רחב במיוחד, כגון האוכלוסייה הבדואית בנגב. **תוכניות ליווי לאוכלוסיות קצה משקיעות סכומים משמעותיים מאוד בכל אחד מן המשתתפים וחלקן מאותגרות בכל הקשור למציאת מקורות מהימנים ויציבים לתפעול התוכניות**

ובפרט להרחבתן. בהקשר זה תוכנית "שער לאקדמיה" היא היחידה שעובדת עם אוכלוסיות קצה ומקבלת מימון ממשלתי מלא, ועל כן היא גם הגדולה מבין התוכניות הכוללות מעטפת משמעותית, בעוד ששאר התוכניות בעלות מאפיינים אלו קטנות באופן משמעותי.

היבט נוסף של מגבלת המימון הוא העובדה כי המדינה מתמרצת את המוסדות האקדמיים להשקיע באוכלוסיות פריפריאליות באמצעות סבסוד משמעותי של אוכלוסיות מסוימות הנכללות בתוכניות ההגשה של מל"ג-ות"ת: כולל צעירים/ות ערבים/ות, גברים חרדים ובני/ות העדה האתיופית. מהמיפוי עלה כי לעיתים יש מי שזקוק לתמיכה אך לא הוגדר בקריטריונים אלו, למשל צעירים מפריפריה גיאוגרפית וחברתית.

- **לגיטימציה ובירוקרטיה בתוך המוסדות:** בעיית הלגיטימציה הועלתה על ידי מנהלי התוכניות ששואפים להרחיב את תכולתן - בעיקר במסגרת תוכניות של עמותות המבקשות להתרחב למוסדות נוספים, אולם גם במסגרת תוכניות מוסדיות השואפות להתרחב לפקולטות נוספות או להגדיל את כמות המתקבלים במסגרת התוכנית לפקולטות סלקטיביות. אלו ואלו נתקלים בקשיים, חשדנות ולעיתים אף התנגדות של ממש בתוך האוניברסיטאות בהן הן פועלות, בדרישות בירוקרטיות שונות ובקושי להתרחב בתוך אותו המוסד וכן למוסדות חדשים שיסכימו לאמץ את המודל.

בהקשר זה עולה שאלת ההוגנות של האפליה המתקנת, וזו אינה שאלה פשוטה. שאלה זו עלתה במיפוי למשל לגבי החרדים שהם אוכלוסייה המתבדלת מרצון. אפליה מתקנת נרחבת ומתמשכת מעלה שאלות בכל הקשור להוגנות וממילא לעצם קיומן של התוכניות לשילובם, אשר הרחבתן עלולה להוביל להתנגדות. באופן דומה, חלק מהמרווינים התייחסו לדילמה הקיימת בקרב פקולטות סלקטיביות באוניברסיטה, שכן כיום מתקבלים אליהם מועמדים ממסלולי "מהאקדמיה לאקדמיה" (כגון תוכנית "אפיקי מעבר"), סטודנטים שנמצאו "ראויים לקידום", ותלמידים שהשתתפו בתוכניות הנגשה אחרות - ועולה השאלה כמה מקומות נותרים בפקולטות אלו לסטודנטים "מן המניין" אשר נכנסים בדרך המלך.

מהאבחון עולה כי **נדרשת תמיכה מוסדית משמעותית כדי לעזור לתוכניות כאלו להתרחב ולהפוך לממוסדות בתוך האוניברסיטה.** דוגמה חיובית ניתן למצוא בתוכנית "נתיב לאקדמיה" באוניברסיטת בן-גוריון, אשר הוקמה על ידי הרקטור דאז פרופ' צבי הכהן, דבר שהבטיח את מיצובו של המדד החדש שהוגדר בה ככלי המקובל על כל הפקולטות באוניברסיטה.

- **קשיים של אוכלוסיות ספציפיות:** חלק ניכר מהמסלולים האלטרנטיביים מציינים אתגרים רוחביים האופייניים לכלל האוכלוסיות הפריפריאליות ומקשים על שילובם המוצלח באקדמיה - על אף מאמצי התוכניות השונות. מהמיפוי עולה כי ככלל, אתגרים אלו כוללים פערים לימודיים ותרבותיים בין הרקע ממנו מגיעות אוכלוסיות הפריפריה לבין הדרישות והאווירה בקמפוסים, עומס לימודי רב המקשה על

סטודנטים עם קשיים כלכליים לפרנס עצמם במקביל ללימודים וכן קשיים כלכליים משמעותיים של חלק מאוכלוסיות הפריפריה. אתגרים אלו גורמים לתחושות של ניכור ומקשים על שילוב והצלחה בלימודים.

תחת הגדרה מכלילה זו, לכל קבוצה מאפיינים משלה, ובהתאם אתגרים משלה: מהמיפוי עולה כי המשתתפים הערבים מאותגרים בעיקר ממחסום שפה (עברית ואנגלית) הפוגע אפילו באלו שיכולים להיכנס בשערי האקדמיה בקלות באמצעות ציון פסיכומטרי גבוה. בנוסף, ציינו מרואיינים כי עבור צעירים ערבים אחרי תיכון קיימים הבדלי תרבות המעיבים על התערות מוצלחת באקדמיה וכן על לימודים תיכוניים ברמה שאינה מספקת ועל תעודת בגרות שאינה משקפת את הידע והיכולות בפועל. בכל הקשור לבני העדה האתיופית ציינו בעיקר קשיים אישיים בשל רקע סוציו-אקונומי נמוך ממנו הם באים, קשיים המעיבים על היכולת להתמסר ללימודים, ובכל הקשור לחרדים ציינו בעיקר קשיים כלכליים וקשיים לימודיים, בעיקר על רקע היעדר הכשרה מתאימה בלימודי הליבה.

כתוצאה מאתגרים אלו, בסופו של יום נמצא כי מספר המשתתפים בכל התוכניות המיועדות או מתעדפות אוכלוסיות פריפריה הינו נמוך מאוד ואינו קרוב למצות את הפוטנציאל של האוכלוסיות שיכולות להיעזר ולהיתרם ממסלולים אלו.

2. תובנות מרכזיות והמלצות להמשך

חסם הבחינה הפסיכומטרית מעסיק במידה לא מבוטלת גורמים רבים וניכר כי נעשים ניסיונות שונים לספק לו מענים. כפי שעולה ממיפוי זה, המסלולים השונים נמצאים במגמת התרחבות והמדדים החלופיים שנסקרו בדוח זה נמצאים בשלבים שונים של תיקוף מהימנות כמנבאי הצלחה חלופיים בלימודים אקדמיים.⁵⁹ יחד עם זאת נמצא כי לא קיימת חשיבה מערכתית, איגום של מידע ותובנות, למידה הדדית או אפילו איסוף נתונים משמעותי לגבי עולם תוכן חשוב זה. כאמור, הנתונים מלמדים כי התוכניות האלטרנטיביות המיועדות לאוכלוסיות אלו - בעיקר אלו השייכות לרציונלים של "חלופה" ו"ליווי" - מצומצמות מאוד בהיקפן. ההיקפים של רובן נעים בין משתתפים בודדים,⁶⁰ לכמה עשרות בשנה.⁶¹ אין ספק שקיים פער של ממש בין כמות הנמנים על אוכלוסיות פריפריאליות לבין כמות המשתלבים באקדמיה במסגרות הייעודיות שנפתחו עבורם.

להלן מספר המלצות ראשוניות שמטרתן לאפשר הרחבה, מיסוד והתמקצעות של התחום כולו. הרחבה ומיסוד של המסלולים החלופיים תתרום ללא ספק להסרת חסם הבחינה הפסיכומטרית ולהנגשת ההשכלה הגבוהה לשכבות אוכלוסייה שכיום לא מצליחות להשתלב בה, בין אם בהשתלבות במסלולים סלקטיביים ובין אם השתלבות באקדמיה בכלל:

⁵⁹ מדד "נתיב לאקדמיה" נחקר על ידי אוניברסיטת בן-גוריון ותוצאותיו עתידות לראות אור בקרוב. אבחון LAPD המוצע על ידי מכון פורשטיין עתיד להבחן בקרוב כמנבא הצלחה חלופי בפני עצמו, ללא מעטפת התמיכה המסופקת על ידי המכון. בנוסף, בעקבות הקורונה התגבש באוניברסיטת חיפה מודל חלופי של קבלה על תנאי במקום ציון סכם הנהוג במגוון משמעותי של פקולטות ותארים, אשר יהיה מעניין לעקוב אחר הצלחתו.

⁶⁰ למשל, תוכנית "קרן אור" - כ-15, תוכנית "אחותינו/נחשונים" - עד 14 לשנה וכן הלאה.

⁶¹ דוגמה לכך היא תוכנית מצטייני פריפריה הפועלת באוניברסיטת תל אביב בה משתתפים 250 תיכונים כל שנה. התוכנית מזהה כ-1250 תלמידים פוטנציאליים (חמשת המצטיינים מכל בית ספר), כשמתוכם מגישים מועמדות כ-200 תלמידים, אך המכסה השנתית עומדת על 40 בלבד.

מסגור התחום - יצירת תחום דעת ומסגור ארגוני למסלולים האלטרנטיביים:
מומלץ לייצר תהליך בו תחום מסלולי הקבלה האלטרנטיביים ממוסגר, מוגדר ומתכנס כדי להתחיל לדון ולהגדיר את עצמו בדרך להרחבה ולהתמקצעות. תהליך זה יכול לכלול, למשל, כנס חשיפת הממצאים המוצגים בדוח זה ובדוח שקדם לו, הקמת פורום או שולחן עגול של מנהלי תוכניות וכן דיונים מול המוסדות האקדמיים וגופי הממשלה הרלוונטיים על הנושא.

המשך מחקר ואיסוף נתונים: כמענה למחסור החריף בנתונים מפולחים, ארוכי-טווח, מהימנים ונגישים אשר זוהה במסגרת מחקר זה, מומלץ לבחון כיצד ניתן לייצר מוטיבציה בקרב השחקנים הרלוונטיים לאסוף נתונים, לקיים מחקרי הערכה ולשיתף במידע ובתובנות. דוגמה למנגנון תמרוץ כזה יכולה להיות העמדת מענקים ספציפיים אשר יינתנו לתוכניות הנגשה שישתתפו בשולחן העגול שתואר לעיל, שיהיו מיועדים למחקרי הערכה עדכניים ומפולחים ולשיתוף המידע והתובנות עם שאר השחקנים סביב השולחן. דוגמה נוספת יכולה להיות יצירת שיתופי פעולה מובנים עם האוניברסיטאות כדי לעזור להן לפלח, לאגם ולהנגיש את הנתונים הרלוונטיים באופן מוסדי, מוסדר ומתמשך, כחלק ממהלכי איסוף הנתונים המוסדיים (בניגוד לאיסוף נתונים חד פעמי כגון במסגרת מחקר זה). אין ספק כי איסוף נתוני הכניסה ומידת ההצלחה של המתקבלים בכל אחת מהמסגרות שמופו בדוח יוכלו לשפוך אור על התרומה שכל מסלול קבלה יכול להשיא להקלת חסם הפסיכומטרי.

הרחבת השיווק והנגשת מידע לקהלי היעד: כמענה לאתגרי הגיוס והשיווק שעלו מקרב מנהלי התוכניות השונות, מומלץ לבחון כיצד ניתן להרחיב את נגישות המידע לגבי מסלולי הקבלה האלטרנטיביים לאוכלוסיות הפריפריאליות הרלוונטיות. לשם דוגמה, ניתן להשתמש במסד הנתונים שיצר מחקר זה על מנת לבנות, יחד עם מנהלי התוכניות השונות ועם המוסדות האקדמיים, "קמפיין הנגשה" אשר יעלה את המודעות של אוכלוסיות היעד השונות לגבי קיומם של המסלולים האלטרנטיביים, תנאי הסף שלהם, התמיכות שהם מעניקים וכיצד ניתן ליצור קשר עם כל אחד מהם.

תמיכה בתוכניות מרכזיות המראות על הצלחה: מסד הנתונים הנוכחי מאפשר לבחון תמיכה בחלק מהתוכניות הקיימות, על פי מדדים וקריטריונים שהקרן יכולה להגדיר. תמיכה כזו תאפשר למסלולים שמוכיחים הצלחה להרחיב את סל השירותים שלהם (למשל להוסיף מלגות למשתתפים עם קושי כלכלי מוכח), להתרחב למוסדות ולפקולטות נוספות, להרחיב את פעילותם לעוד אוכלוסיות וקהלי יעד וכן הלאה. הרחבת התחום תוכל לעודד עוד מוסדות אקדמיים להשתמש במדדים חלופיים לפסיכומטרי עבור אוכלוסיות אלו, כגון אימוץ של אבחון LAPD, יצירת מסלולים נוספים לקבלה על סמך הצלחה בקורסים מקוונים, קבלה על תנאי וכן הלאה.

הסתכלות רחבה יותר על נושא השילוב באקדמיה: בעוד שהתבוננות על מסלולים אלטרנטיביים המתמודדים עם חסם הפסיכומטרי הינה בעלת ערך, עבור אוכלוסיות פריפריאליות הקבלה לאקדמיה הינה צעד ראשון בלבד, ומומלץ לבחון גם מה קורה לאוכלוסיות אלו לאחר הקבלה. מהאבחון בשטח עולה כי ללא המשך התמיכה במהלך הלימודים באוכלוסיות פריפריאליות שנכנסו דרך מסלולים אלו, הכניסה לאקדמיה עלולה לא רק להיכשל בשל אחוזי נשירה גבוהים, אלא אף להוות חוויה שלילית עבור הקהילה כולה בשל סיפורי כישלון במקום סיפורי הצלחה. מבחינה זו, מסלולים הכוללים מרכיבי מעטפת לימודית, אישית וכלכלית, מצהירים במפורש כי המעטפת מהווה מרכיב הכרחי שמאפשר להם להכניס סטודנטים בעלי תנאי סף נמוכים יותר, אולם חסר מחקר שיטתי שיוכל לבחון עד כמה המרכיבים השונים של המעטפת הקיימים במסלולים השונים אכן אפקטיביים ומאפשרים למשתתפיהם לצלוח את הלימודים באחוזים דומים לסטודנטים שאינם מאוכלוסיות אלו.

הסתכלות רחבה יותר על השכלה גבוהה ככלי למוביליות חברתית: לבסוף, מומלץ לבצע חשיבה מחדש על האקדמיה ככלי היחיד (או אפילו העיקרי) המאפשר מוביליות חברתית עבור אוכלוסיות קצרה. ניתן להתבונן על הריבוד החברתי כעל פירמידה שהקצה העליון שלה עובר את רף הכניסה לאקדמיה, אם באמצעות כניסה על ידי ציון סְכָם מתאים או באמצעות התאמה למסלולי מצויינים המאפשרים כניסה ללא הבחינה הפסיכומטרית. בהכללה ניתן לומר שהחלק הארי של אוכלוסיות פריפריאליות אינו משתייך אליו. מתחת לשכבה זו מצויה שכבת ביניים הקרובה לאקדמיה אולם עבורה הפסיכומטרי מהווה מכשול קבלה למסלולים סלקטיביים או חסם קבלה לאקדמיה בכלל. חתך אוכלוסייה זה הינו בדרך כלל מעורב ממעמד סוציו-אקונומי שפיר

ומאוכלוסיות פריפריאליות שאינן אוכלוסיות קֶצָה. עבור חתך זה, הרחבת מסלולי הקבלה החלופיים - באמצעות מדדים חלופיים ברציונל מסלולי "חלופה", באמצעות קבלה על סמך הצלחה אקדמית מוכחת ברציונל "מהאקדמיה לאקדמיה" או באמצעות תוכניות "ליווי" - עשויים לשמש פתרון הולם. למעשה, עבור חתך אוכלוסייה זה נכתב הדוח הנוכחי.

השכבה התחתונה ביותר בִּפְרִימִידָה חברתית זו הינה גם הרחוקה ביותר מהאקדמיה ומורכבת מאוכלוסיות פריפריאליות שהינן גֵּם אוכלוסיות קֶצָה. בחינה של אוכלוסיות אלו מבעד לִפְרִיזְמָה מצומצמת המתמקדת בשלב הכניסה לעולם האקדמי מחמיצה שתי נקודות משמעותיות ביותר: הַנְקוּדָה הראשונה היא שההתמקדות בשלב הכניסה לאקדמיה הינה בדרך כלל מאוחרת מידי עבור רוב רובם של הנמנים על אוכלוסיות אלו. עבורם הפער נפתח בשלב מוקדם יותר - בשלב בית הספר אם לא לפניו, כך שהם אינם מופיעים כלל 'על הרדאר' במסגרת תוכניות השילוב באקדמיה. כלומר - כל עוד בקצה הנתיב ניצב מערך סינון אקדמי, חלק לא מבוטל מהנמנים על אוכלוסיות הקצה לא יוכל להיכנס כלל בשערי האקדמיה גם לאחר התאמות והקלות. הַנְקוּדָה השנייה היא כי בשוק העבודה הדינמי של המאה ה-21, קיימות אפשרויות רבות ומגוונות המאפשרות שילוב והתקדמות בשוק התעסוקה גם ללא לימודים אקדמיים.

משמעות ניתוח הריבוד החברתי היא, כי **עבור אוכלוסיית הקצה אשר בדור הנוכחי - עד כמה שהדבר מצער - חלקן הנכבד לא יצליח להתקבל לאקדמיה, נדרשת חשיבה רחבה יותר על השכלה גבוהה כמנוע למוביליות חברתית. רק חשיבה כזו תמנע מצב בו אוכלוסיות אלו נידונות למציאות של פריפריאליות, אבטלה ועוני גם בדור הבא.** לכן, במקביל להגברת נגישות האקדמיה לאוכלוסיות אלו, מומלץ לקדם תהליכי גיוון והרחבת אפשרויות הכניסה להשכלה גבוהה - גם כזו שאינה אקדמית, לצד ריבוד של מסלולי המשך באמצעות הכללת מכללות הנדסאים והכשרה מקצועית ברמה גבוהה. קיומם של מסלולים מגוונים כאלו, שכיום הם נגישים וריאליים יותר עבור בני ובנות אוכלוסיות הקצה, יכולים לתרום רבות להגברת המוטיבציה בקרב תלמידי בתי הספר של אוכלוסיות הקצה להשקעה בלימודים ולהעלאת שיעורי המוביליות החברתית בקרבם.

רשימת המרואיינים לדוח זה (לפי סדר האלף-בית)

1. ד"ר אורה עטיה - ראש היחידה למחקר ומידע, אוניברסיטה העברית
2. פרופ' אורן גזל-אייל - דיקן הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת חיפה
3. ד"ר אייל בר חיים, חוקר
4. אנג'לין לפמן - יועצת אקדמית לסטודנטים בני העדה האתיופית, היחידה למצוינות אקדמית, אוניברסיטת חיפה
5. אפרת נתיב רונן - מזכירת לימודי הסמכה, הטכניון
6. אשרף ג'בור - מנהל תוכנית רואד
7. בר בן שלוש - מרכזת הרשמה וקבלה, אוניברסיטת חיפה
8. גליה גבעולי - אחראית התוכנית "מובילים" בדיקאנט הסטודנטים, אוניברסיטת תל אביב
9. גלית צבי - סגנית דיקנית הסטודנטים (מלגות, סיוע כלכלי ומעורבות חברתית), המרכז הבינתחומי הרצליה
10. פרופ' ג'ני קורמן - דיקנית הסטודנטים, אוניברסיטת חיפה
11. דפנה מדר - מנהלת המרכז ללימודים קדם אקדמיים, אוניברסיטת בן-גוריון
12. ד"ר כרמל בלנק - חברת סגל בפקולטה למדעי החברה והקהילה, המרכז האקדמי רופין
13. ד"ר דקלה שר - ראש מדור אקדמיה וקהילה בדיקנאט, אוניברסיטת בר-אילן
14. יובל שרייבמן - ממלא מקום מנכ"ל המכון לחיזוי טכנולוגיות ומנכ"ל המרכז לחדשנות בלמידה, אוניברסיטת תל אביב
15. יניב אברמסון - סגן המזכירה האקדמית, אוניברסיטת תל אביב
16. כלנית קלימר - מנהלת היחידה למצוינות אקדמית, אוניברסיטת חיפה
17. ליאת חזן - מנהלת פרוייקט "ראויים לקידום", העמותה לקידום החינוך ירושלים
18. פרופ' לילך שגיב - סגנית רקטור, אוניברסיטה העברית
19. לימור שם טוב - מנהלת המדור לקידום סטודנטים, אוניברסיטת תל אביב
20. מיכל גלעד - המדור לקידום סטודנטים, אוניברסיטת תל אביב
21. מיכל נוריק - מנהלת תוכנית "אחותינו/נחשונים"
22. נחמה חרש - מנהלת הקמפוס החרדי, אוניברסיטת בר-אילן
23. עדי דוד - מנהלת ורכזת תוכנית אקדמיה, מכון פוירשטיין
24. רחלי אביכזר - מנהלת אגף פרט, העמותה לקידום החינוך ירושלים
25. שלי גפן - מרכזת המזכירות האקדמית, אוניברסיטת תל אביב
26. שרון פלדמן - מזכירה אקדמית, אוניברסיטת תל אביב
27. תהילה ינאי-מימון - מנהלת המכינות הקדם אקדמיות, אוניברסיטת בר-אילן

שאלון בסיס לראיון עומק עם נציגי המוסדות האקדמיים ומנהלי תוכניות עוקפות בחינה פסיכומטרית

1. על איזה צורך עונה התוכנית? מדוע, איך ומתי היא הוקמה?
2. מי מפעיל את התוכנית? באילו מוסדות מתקיימת?
3. האם התוכנית ממוקדת אוכלוסייה מסוימת, תחום לימודים מסוים או גם וגם?
4. תיאור התוכנית - הלוגיקה של התוכנית, תנאי הכניסה, תכנים, משך וכן הלאה.
5. כמה משתתפים היו לאורך השנים/ממוצע לשנה? פילוח לפי תתי קבוצות באוכלוסייה.
6. מהי העלות למשתתף בתוכנית? מהם מקורות המימון?
7. תוצאות התוכנית אל מול מדדי נשירה וכניסה למקצועות לימוד שונים (בדגש על מקצועות סלקטיביים ובפילוח לפי אוכלוסיות).
8. פילוח הצלחות התוכנית לפי תתי קבוצות באוכלוסייה (ערבים, יוצאי אתיופיה, חרדים, פריפריה/אשכולות סוציו-אקונומיים נמוכים): כמה מכל אוכלוסייה הצליחו להשתלב באקדמיה? כמה אוכלוסיות חזקות נכנסות דרך התוכנית?
9. האם נעשתה השוואה בין בעלי נתונים דמוגרפיים דומים שלמדו בתוכנית ואלו שלא השתתפו בה?
10. פילוח המודל לפי מגדר.
11. על פי אילו פרמטרים נמדדת התוכנית ומי מודד אותה?
12. האם התוכנית נתפסת כמצליחה להשיג את מטרותיה?
13. איך התוכנית מפורסמת? כיצד הוא מובאת לידיעת קהל היעד שלה?
14. מהם האתגרים ימם מתמודדת התוכנית - מבחינת תכנים, קהלי יעד, שיווק, מימון, מערכת היחסים עם המוסדות האקדמיים וכן הלאה?
15. מהן התאמות שנעשו במסגרת המודל בתקופת הקורונה? מה התוכניות להמשך?